Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

Directie Bestuurlijke en Politieke Zaken

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6011 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lvvn

Ons kenmerk
BPZ / 109145470

Datum 26 november 226
Betreft Beantwoording vragen begroting ministerie Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur 2027

Geachte Voorzitter,

Hierbij sturen wij uw Kamer de antwoorden op een deel van de vragen die leden van uw Kamer hebben gesteld in de eerste termijn van de behandeling van de begroting van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en het Diergezondheidsfonds voor het jaar 2027.

De resterende vragen worden beantwoord tijdens de eerste termijn van de zijde van het kabinet.

Jaimi van Essen
Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Silvio P.A. Erkens
Staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Schriftelijke beantwoording van gestelde vragen in de eerste termijn van de behandeling van de begroting van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur 2027.

Hieronder treft uw Kamer de beantwoording van een selectie van de gestelde vragen per partij. De gestelde vragen zijn schuin weergegeven en de reactie van het kabinet staat eronder. De overige gestelde vragen worden mondeling beantwoord.

PRO

Wat is de mening van de minister over de reactie van de Wageningen Universiteit op de brief van 26 juni, waaronder de missende solide ecologische basis en het negeren van moeilijke aanbevelingen?

Het is onduidelijk op welke reactie van de Wageningen Universiteit gedoeld wordt. Uit de reflecties van de kennisinstellingen blijkt geenszins dat de ecologische basis onder de plannen zou ontbreken. En mocht er bijvoorbeeld gedoeld worden op de reflectie van de auteurs van het rapport 'Van verwarring naar verbinding' op de Kamerbrief van 26 juni, dan herken ik dit ook niet. Er zijn veel raakvlakken tussen hun eerdere voorstel en de aanpak van het kabinet. Auteurs van dat rapport zijn ook betrokken bij de uitwerking middels de expertpool. Ik voel mij gesterkt door de reflectie van het PBL en de Wageningse WSER. Die reflecties laten zien dat mijn plannen haalbaar zijn en Nederland weer vooruithelpen.

Kan de minister bevestigen dat we gebiedsgewijs van het stikstofslot gaan, zoals ook door het PBL wordt gesteld?

Het PBL stelt in haar reflectie dat met het pakket een aanzienlijke stap kan worden gezet om de stikstofuitstoot te verlagen en de natuur te verbeteren. Over vergunningverlening zegt het PBL dat dit pakket een gericht verschil kan maken voor vergunningverlening, en dat de vergemakkelijking ervan een geleidelijk proces zal zijn. Ook de Landsadvocaat bevestigt dit in haar reflectie. Waar en wanneer vergunningverlening ergens weer mogelijk wordt zal, volgens het PBL ook afhangen of de provincies in staat zijn om per gebied te onderbouwen welke maatregelen getroffen worden. De aanpak in de zones is er daarom op gericht dat natuurbehoud wordt geborgd zodat vergunningverlening gebied voor gebied weer mogelijk wordt.

In de Kamer lijkt een verschil van interpretatie te zijn van wat het PBL geschreven heeft over de uitvoerbaarheid van het pakket. Hierover schrijft het PBL dat realisatie vraagt om een inspanning die grenst aan wat uitvoerbaar is. Het vraagt om grote financiële inspanningen van boeren en om een hoog tempo van gerichte herstelmaatregelen in en om stikstofgevoelige natuurgebieden. Om dit mogelijk te maken heeft het kabinet onder meer een breed pakket aan ondersteunende maatregelen beschikbaar gesteld voor agrarische ondernemers. En samen met provincies werkt het kabinet aan een zoneringsaanpak met concrete stappen en een duidelijke tijdlijn om tijdig tot een effectieve invulling in de zones te komen. Het kabinet voelt zich in haar aanpak gesterkt door de reflectie van PBL en de andere kennispartijen.

Wat zijn de straffen voor de criminelen die in de weer zijn met verboden stoffen en tot welke straffen heeft dat de afgelopen jaren geleid?

Het gebruik van en de handel in illegale gewasbeschermingsmiddelen kan zowel bestuursrechtelijk als strafrechtelijk worden aangepakt.

Bestuursrechtelijk kan de NVWA bestuurlijke boetes opleggen. De hoogte van deze boetes is afhankelijk van de overtreding en de omstandigheden waaronder deze is begaan. Daarbij wordt onder meer rekening gehouden met de ernst van de overtreding, de verwijtbaarheid en eventuele recidive. Bij de keuze van de interventie handelt de NVWA overeenkomstig haar algemeen en specifiek interventiebeleid. Daarnaast kunnen herstelmaatregelen worden ingezet, zoals een last onder dwangsom of een last onder bestuursdwang.

Voor het op de markt brengen van niet-toegelaten gewasbeschermingsmiddelen geldt een standaardboete van € 2.500. Voor het gebruik ervan bedraagt de standaardboete € 2.000 voor professionele gebruikers en € 1.000 voor niet-professionele gebruikers. Bij een soortgelijke overtreding binnen vijf jaar wordt de eerder opgelegde bestuurlijke boete met 50% verhoogd. Zoals aan u gemeld is het voornemen om in 2027 een inflatiecorrectie van afgerond 50% plaats te laten vinden op de boetebedragen zoals deze zijn opgenomen in de bijlage bij de Regeling gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Kamerstuk 27858, nr. 764). Wanneer de ernst van de overtreding of de omstandigheden waaronder deze is begaan daartoe aanleiding geven, wordt de zaak voorgelegd aan het Openbaar Ministerie. Daarbij wordt onder meer gekeken naar de risico’s voor mens, dier en milieu en het eventuele ondermijnende karakter van de gedragingen. Het Openbaar Ministerie beslist over de strafrechtelijke afdoening.

Het opzettelijk gebruiken of op de markt brengen van niet-toegelaten gewasbeschermingsmiddelen is op grond van de Wet op de economische delicten een misdrijf. Hierop staat een maximale gevangenisstraf van zes jaar, een taakstraf of een geldboete van de vijfde categorie (110.000 euro). Indien geen sprake is van opzet, kan een hechtenis van maximaal één jaar, een taakstraf of een geldboete van de vierde categorie (27.500 euro) worden opgelegd. Voor rechtspersonen gelden hogere maximale geldboetes. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om goederen en vermogensbestanddelen in beslag te nemen, goederen verbeurd te verklaren en wederrechtelijk verkregen voordeel te ontnemen. Ook kan de rechter besluiten tot gehele of gedeeltelijke stillegging van een onderneming.

De uiteindelijk opgelegde straf is afhankelijk van de feiten en omstandigheden van de individuele zaak. Daarbij spelen onder meer de omvang en duur van de illegale activiteiten, de mate van professionaliteit, het behaalde financiële voordeel, de risico’s en gevolgen voor mens, dier en milieu, de rol van de verdachte en eventuele recidive een rol. Ook de doorlooptijden binnen de strafrechtketen zijn van invloed op de uiteindelijke straf. Wanneer de redelijke termijn voor berechting wordt overschreden, kan dit leiden tot strafvermindering. Vragen over straffen als gevolg van een onderzoek door de NVWA door het Functioneel Parket gaan via de minister van Justitie en Veiligheid en kan ik nu niet beantwoorden.

In 2024 heeft de NVWA 2400 personen en bedrijven een brief gestuurd die illegale middelen hebben gekocht via een webshop. Heeft de staatssecretaris een beeld in hoeverre deze middelen zijn ingeleverd bij het chemisch afval zoals de kopers toen zijn opgeroepen te doen? En wat is er gebeurd met de man die 3000 liter onkruidverdelger in zijn garagebox had liggen en die verkocht via een webshop?

De NVWA heeft in 2026 een kleine steekproef genomen bij kopers van de illegale middelen die een brief hadden ontvangen. Bij 3 van de 15 geïnspecteerde kopers zijn de betreffende illegale middelen nog aangetroffen. De NVWA doet verder geen uitspraken over al dan niet lopende onderzoeken, dit is aan het functioneel Parket. De betreffende middelen zijn inmiddels vernietigd.

Wat kan de staatssecretaris ons vertellen over de effectiviteit van boetes? Wegen ze op tegen het financiële rendement dat overtreders hebben?

Ik voor handhaving wil ik uitgaan van vertrouwen voor hen die de regels volgen, maar tegelijkertijd inzetten op forse straffen voor hen die moedwillig de regels overtreden. Ik vind het van belang dat de NVWA als toezichthouder binnen de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden afschrikwekkende sancties kan opleggen. Bewuste overtredingen verdienen hogere boetes. Daarom ben ik voornemens om per 1 januari 2027 de boetebedragen fors te verhogen. De toezichthouder kan daarnaast indien de omstandigheden van het geval of de ernst van de overtreding daartoe aanleiding een hogere boete opleggen. En als er sprake is van recidive de boete verhogen. Op die wijze wil ik ervoor zorgen dat het mogelijk financiële gewin fors verkleind wordt. Daar staat dan tegenover dat er voldoende mogelijkheden moeten zijn om bij geringe overtredingen of oprechte vergissingen coulance toe te passen vanuit toezichthouders. Dit past bij mijn principe van high trust high penalty, dat ik ook heb toegelicht in mijn brief modern toezicht (Kamerstuk 33835, nr. 262).

Wanneer evalueert de staatssecretaris of de convenanten voor dierwaardigheid en gewasbescherming voldoende garanties bieden? Is hier niet meer regie en handhaving nodig?

Het convenant toekomstgerichte gewasbescherming moet nog gesloten worden. In debat met uw Kamer op 8 oktober jl. heb ik al aangegeven hoe ik binnen dit convenant wil toewerken naar een forse verlaging van de milieubelasting van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Er komt een nationaal reductiedoel voor 2040, met tussendoelen o.a. 2030, 2033, 2035 en afrekenbare sectorale reductiedoelen. Als borgingsmechanisme geldt dat zodra (tussen)doelen niet worden gehaald, het Rijk met de convenantspartijen om tafel gaat en waar nodig aanvullend beleid treft. Daarnaast komen er door het Rijk aangestuurde afspraken over leefomgeving, water en Natura 2000, die het Kabinet na het sluiten van het convenant wettelijk vastlegt.

In het convenant ‘stappen naar een dierwaardige veehouderij’ hebben partijen afgesproken dat zij evaluatiemomenten zullen vaststellen aan de hand waarvan de afspraken in het convenant gemeten kunnen worden en sluiten hierbij aan op de momenten zoals genoemd in de Nota van Toelichting aan de ontwerp - AMvB. Deze evaluatiemomenten zijn op dit moment nog niet vastgesteld. Partijen hebben tevens afgesproken een Autoriteit Dierwaardige veehouderij op te zullen richten. Deze Autoriteit krijgt tot taak om de afspraken uit het convenant te monitoren. Daarmee is regie op de uitvoering geborgd. Er vindt geen handhaving plaats op de uitvoering van

het convenant; dat valt niet onder de bevoegdheden van de NVWA. Uiteraard zal de NVWA wel toezien op de maatregelen uit de ontwerp AMvB dierwaardige veehouderij zodra deze in werking treden.

Kan de minister toelichten of er voldoende geld is om de bossenstrategie en veenweide aanpak door te zetten?

Het kabinet kiest ervoor om de komende jaren prioriteit te geven aan een generiek pakket en maatregelen in de prioritaire gebieden waaronder in Friesland en het Groene Hart en in zones rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden met oog op natuurherstel en het vlottrekken van de vergunningverlening. Het kabinet heeft focus op de versterking en uitbreiding van weidevogelbeheer en landschapselementen via intensivering van het Agrarisch Natuurbeheer. Daarnaast investeert het kabinet incidenteel € 2,2 miljard en na 2035 ook nog structureel € 200 miljoen per jaar extra in natuurmaatregelen. We zetten eropin om de klimaatopgave voor landgebruik hier zo veel mogelijk in mee te laten liften. In combinatie met de beschikbare € 50 miljoen voor Programma veenweide en de Bossenstrategie zijn er voor de korte termijn mogelijkheden om stappen te zetten. Voor de langere termijn wil ik bekijken welke vervolgstappen nodig zijn om het klimaatdoel voor landgebruik te kunnen halen, en welk bereik mogelijk is. Bijvoorbeeld omdat ze voortvloeien uit de besteding van andere enveloppen.

Kan de minister aangeven of er voldoende budget beschikbaar voor de voltooiing van het natuurnetwerk en het aanvalsplan grutto? Wat betekent het financieringstekort voor de voltooiing van het natuurnetwerk en het aanvalsplan grutto voor de doelstellingen en de inbreukprocedure?

Robuuste natuur is belangrijk voor het realiseren van natuurherstel en daarmee voor het vlottrekken van vergunningverlening. Het kabinet zal de provincies dan ook houden aan het zo snel mogelijk afronden van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). In de gesprekken die ik hierover met provincies zal voeren zal ook naar de financiële situatie worden gekeken, mede op basis van het naar u toegestuurde Berenschot-rapport over gedecentraliseerd natuurbeleid. Het kabinet wil in het Natuurpact 2.0. nieuwe structurele afspraken met provincies maken over de toekomstige inzet van natuurmiddelen.

De uitvoering van het Afsprakenkader aanvalsplan grutto wordt gefinancierd met middelen die beschikbaar zijn binnen het programma Agrarisch Natuurbeheer (ANB) en het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL), in lijn met de toezeggingen die hierover aan de Europese Commissie zijn gedaan bij de infractieprocedure grutto. De middelen voor de uitvoering van het aanvalsplan grutto worden in de vorm van een decentralisatie-uitkering overgeheveld naar het Provinciefonds. De overheveling is gefaseerd en afhankelijk van de uitvoering van de gemaakte afspraken. Doel van het afsprakenkader is het behalen van de beleidsdoelstellingen en het voorkómen van een volgende stap in de inbreukprocedure. Concluderend is er binnen ANB en SNL voldoende budget voor de uitvoering van aanvalsplan Grutto.

Deze vraag van het lid Graus is doorgeleid door het lid Bromet: *Wat vindt de minister van de aanwezigheid van de geelpoothoornaar in Nederland, die voor bijen en daarmee ook voor onze voedselketen een groot risico vormen door aan de minister?*

De geelpoothoornaar (voorheen Aziatische hoornaar) komt steeds meer voor in Nederland. Het volledig verwijderen van de geelpoothoornaar uit Nederland is niet meer mogelijk. Dit is ook niet meer verplicht voor de provincies. Verschillende provincies bestrijden vooral in natuurgebieden, vanuit hun taak om de biodiversiteit te beschermen.

De geelpoothoornaar kan schadelijk zijn voor de biodiversiteit in Nederland. Deze hoornaar vangt namelijk andere insecten, zoals honingbijen, vliegen en wespen. De geelpoothoornaar is niet de enige bedreiging voor honingbijen. Ook ziektes en parasieten, zoals de varroamijt, zorgen ervoor dat bijenvolken verzwakken. Ook hebben honingbijen last van gewasbeschermingsmiddelen en het verdwijnen en verdrogen van de natuur.

Er zijn geen harde cijfers over de impact van de Aziatische hoornaar op de landbouwsector. Predatie door de Aziatische hoornaar op bijen kan invloed gaan hebben op de mate van bestuiving van landbouwgewassen en daarmee op de productie. Maar hierover is mij op dit moment niets bekend. Imkers wordt aangeraden om hun bijenkasten te verplaatsen als ze zien dat deze door geelpoothoornaars zijn ontdekt. Daarnaast komen er ook steeds nieuwe middelen op de markt om geelpoothoornaars buiten de bijenkasten te houden.

De steek van de geelpoothoornaar doet pijn, maar is voor de meeste mensen niet gevaarlijk. De risico’s zijn vergelijkbaar met die van andere wespen en hoornaars in Nederland. Een steek kan wel gevaarlijk zijn bij een allergische reactie. Of als iemand meerdere keren of in de mond of keel wordt gestoken. Dan is altijd direct medische hulp nodig. Net als andere wespensoorten steken geelpoothoornaars alleen als ze zich bedreigd voelen. Hetzelfde geldt voor nesten van de geelpoothoornaar. Nesten die niet worden verstoord, zijn meestal niet gevaarlijk. Wordt het nest wel verstoord dan verdedigen de geelpoothoornaars hun nest fel. Dat doen zij net als andere wespensoorten. Het advies is daarom om altijd minimaal 5 meter afstand te houden van een hoornaarsnest en ervoor te zorgen dat het nest niet verstoord kan worden door spelende kinderen of huisdieren.

Gemeentes halen de nesten van de geelpoothoornaar soms weg. Bijvoorbeeld omdat ze op een risicovolle plek voor mensen hangen, zoals in de buurt van een speeltuin of een sportveld. Iedereen moet voldoende zorgdragen voor een veilige en gezonde leefomgeving. Bij nesten op iemands privéterrein die voor overlast zorgen is de eigenaar van dat terrein verantwoordelijk voor de eventuele bestrijding. Laat dit altijd doen door een professionele bestrijder.

D66

Kan de minister de doorbraken van gebieden die van het stikstofslot afkomen ook ondersteunen en kunnen we de gebieden ondersteunen waar alles klaar staat voor een goede onderbouwing eerder te beoordelen?

Het kabinet ondersteunt deze doorbraken en maakt ze mogelijk met het gepresenteerde generieke pakket aan stikstofreductie, met de zoneringsaanpak, middelen voor natuurherstel en met het flankerend beleid voor de regio en voor op het erf. Om meer doorbraken mogelijk te maken gaan de bevoegde gezagen (in dit geval vaak de provincies) aan de slag met additionaliteitsplannen om inzichtelijk te maken welke maatregelen zij nog moeten nemen op het gebied van stikstof om behoud te borgen en vergunningverlening mogelijk te maken.

Daarnaast werken de bevoegde gezagen aan natuurbeheer en -herstel. De bevoegde gezagen zijn uiteindelijk aan zet om te beoordelen of vergunningverlening weer mogelijk is. Hierbij kunnen zij gebruikmaken van de middelen die het kabinet beschikbaar stelt voor natuurbeheer. Ook ondersteunt het Rijk samen met IPO en BIJ12 in kennisdeling en praktische ondersteuning. Ik ben blij met de doorbraken in Rotterdam en op Texel en ik vertrouw erop dat dit ook bij andere provincies laat zien dat brede natuuranalyses, gerichte maatregelen en generieke stikstofreductie tot doorbraken kunnen leiden. Zo komt Nederland gebied voor gebied van het slot.

Kan de staatssecretaris toezeggen het lange toelatingsproces voor nieuwe voedselproducten in Brussel te agenderen en te zorgen dat het mogelijk wordt voor bedrijven om een aanvraag tijdens het proces te amenderen (bijvoorbeeld bij nieuwe inzichten en ontwikkelingen)?

In de onderhandelingen over de Biotech Act I, die momenteel lopen, zetten wij ons als Nederland in om de toelatingsprocedures voor novel foods transparanter, efficiënter en mogelijk ook korter te maken. Daarnaast zet ik me in om een kopgroep te vormen met lidstaten die ook graag innovaties als kweekvlees en precisiefermentatie willen bevorderen. De Europese Commissie heeft zelf ook een tweetal voorstellen gedaan om de toelatingsprocedure te verkorten en transparanter te maken, die ik steun. Deze voorstellen gaan onder andere in op een extra consultatiemogelijkheid voorafgaand aan de procedure. Ik zal me met de minister van VWS in Europa hard blijven maken om de transparantie en efficiëntie van de procedures te bevorderen, met als mogelijk gevolg de verkorting ervan. Dit hangt af van waar in het moment en op welk punt er geamendeerd moet worden.

Verwacht de staatssecretaris dat de middelen voor de IPCEI bij de Voorjaarsnota gevonden zullen zijn?

Er is in de markt veel animo voor de IPCEI, vooral voor de financiering van First of a Kind opschalingsfabrieken. Momenteel breng ik de gewenste omvang in kaart. Op dit moment zijn er geen middelen beschikbaar voor deze IPCEI. Als onderdeel van de integrale weging met voorjaarsnota zal ik bekijken of deelname aan de IPCEI mogelijk is, en voer ik nog gesprekken met mijn collega bij EZ.

Welke rol ziet de minister voor organisaties als het NK tegelwippen of stichting Steenbreek bij het vergroenen van onze dorpen en steden?

Ik zie dit als een positieve bijdrage vanuit de maatschappij zelf, die direct bijdragen aan een prettig leefklimaat en natuur in de stad. Door praktische en laagdrempelige acties als “tegel eruit plant erin”, worden burgers geholpen hun tuinen te vergroenen. Dit soort acties helpt om bewustwording te vergroten en een groene en gezonde leefomgeving te creëren. Veel gemeenten doen hier ook aan mee.

Welke onderdelen van de Landelijke Maatlat voor groen en biodiversiteit gaat de minister samen met MVRO borgen? En hoe zorgen ze ervoor dat ook private tuinen bij nieuwbouw niet alleen groen worden opgeleverd maar ook groen blijven?

Natuurlijk mag ieder zijn eigen tuin inrichten, maar we stimuleren graag dat mensen dat groen doen en houden. Zo geeft Milieu Centraal tips via de maand van de groene tuin. De minister van VRO en ik werken samen met gemeenten aan groen in de stad en de doelen van de Natuurherstelverordening hiervoor. Daarnaast nemen we hier maatregelen voor op in het definitief Natuurplan. In de geactualiseerde handreiking Groen in en om de Stad 2.0 krijgt de vergroening van tuinen meer aandacht. Daarin staat ook verwijzing naar de Landelijke Maatlat klimaatadaptatie.

De minister kiest voor zwaarder en geconcentreerder beheer binnen het Agrarisch Natuurbeheer, maar hoe voorkomt de minister dat het budget van het Agrarisch Natuurbeheer in de uitvoering alsnog over te veel doelen en gebieden wordt uitgesmeerd?

Ik zet in op de realisatie van geclusterd en ecologisch effectief beheer. Deze focus voorkomt versnippering van het beheer en maakt het mogelijk om met de beschikbare middelen maximale resultaten te behalen. Deze inzet heeft als consequentie dat de middelen niet worden aangewend voor een algemene vermindering van drukfactoren of het verbeteren van landschapskwaliteit buiten de leefgebieden van het ANLb. Er is vaak wel sprake van een overlap en daarbij ook kansen voor een positieve wisselwerking tussen deze verschillende doelen.

Binnen het bestaande stelsel van het agrarisch natuurbeheer wil ik samen provincies, BoerenNatuur en RVO de regie en sturing op doelbereik versterken. Zo wil ik ervoor zorgen dat het budget effectief en doelmatig wordt ingezet. Ecologisch effectief agrarisch natuurbeheer vraagt dat LVVN, provincies, RVO en BoerenNatuur met de collectieven vanuit hun verantwoordelijkheid resultaatgericht werken aan de uitbreiding en versterking van het ANLb, om daarmee een grotere bijdrage te kunnen leveren aan wettelijke natuurdoelen.

In 2027 komt er een nieuw doelenkader voor het agrarisch natuurbeheer. Daarmee kan ook scherper worden gestuurd. Provincies gebruiken dit doelenkader om hun natuurbeheerplannen op te stellen. Daarin geven zij concreet aan welke gebieden en doelen prioriteit krijgen. Daarbij wordt de in het doelenkader vastgelegde ecologische prioritering voor doelsoorten en de inzet op ecologisch effectief beheer toegepast. Agrarische collectieven en hun leden gaan daar dan mee aan de slag, in het veld. In recent gestarte pilots binnen het agrarisch natuurbeheer wordt tevens onderzocht hoe de ecologische effectiviteit van beheermaatregelen kan worden verhoogd door het combineren van pakketten.

Daarnaast werk ik met medeoverheden en partners van het agrarisch natuurbeheer aan een integrale monitoringsaanpak. Deze aanpak gaat over de uitvoering, het doelbereik en de ecologische effecten van beleid en beheer en biedt mogelijkheden om bij te sturen om de beoogde resultaten en doelen te behalen.

Welke mogelijkheden ziet de minister om boeren die nu al bereid zijn hun bedrijfsvoering aan te passen eerder zekerheid te bieden?

Met de provincies heb ik afgesproken hoe we de mogelijkheid om de contractduur te verlengen tot 12 en/of 18 jaar binnen het ANLb-stelsel gaan inregelen. Dat doen we via een garantie aan de provincies over de GLB-periodes heen. In 2027 wordt een start gemaakt met het opnemen van de langjarige contracten in het nieuwe GLB, de provinciale natuurbeheerplannen en de regelgeving van het ANLb. Met de provincies, RVO en BoerenNatuur werk ik de details daarvan uit, zoals de juridische afspraken, toepassing, monitoring en bijsturing, verdeling van middelen. Eind 2028 lopen alle ANLb-beschikkingen af. Vanaf de nieuwe contractperiode, vanaf 2029, kunnen de langjarige contracten worden ingevoerd. Ik zou dit graag eerder invoeren, maar zowel de overheid als agrarische collectieven hebben tijd nodig om de langjarige contracten goed in hun systemen en plannen te verwerken. Provincies en collectieven kunnen zich wel voorbereiden op de komst van de langjarige contacten in 2028, door bijvoorbeeld het starten van een pilot.

PVV

Wat gaat de staatssecretaris doen aan hittestress in de wei? (43)
Zou de Nationale Boomplantdag kunnen plaatsvinden bij dieren die hittestress ervaren en boeren die wensen te helpen? (50)

Het is voor veehouders verplicht om dieren in de wei beschutting te bieden tegen slecht weer. Om bescherming tegen hitte- en koudestress te stimuleren, is gisteren de productieve investeringsregeling voor een dierwaardig omgevingsklimaat geopend in samenwerking met de partijen van de convenant dierwaardig. Veehouders kunnen met deze regeling tot eind januari 2027 een financiële bijdrage ontvangen voor investeringen die bijdragen aan verbeteren van het klimaat voor de dieren, zoals het plaatsen van beschutting.

Ik blijf mij inzetten om de belemmeringen die veehouders ervaren bij het plaatsen van beschutting aan te pakken. Een voorbeeld is het lokaal ruimtelijk beleid van sommige gemeentes, waardoor veehouders niet de nodige vergunningen krijgen. Daarnaast werk ik aan het vergroten van het bewustzijn over belang van beschutting in de wei bij gemeentes. Het idee om de nationale boomplantdag hiervoor in te zetten vind ik heel mooi. Ik zal dit idee verder onder de aandacht brengen.

Kan de minister met een nieuw zeehondenakkoord komen?

Zeehonden en de zorg daarvoor gaat mensen aan het hart. Het Zeehondenakkoord voorziet in de zorg voor zeehonden in hun natuurlijke omgeving. Hebben zij hulp nodig dan wordt daarin voorzien middels afspraken uit het Zeehondenakkoord en is er een observatietermijn van maximaal 24 uur om te voorkomen dat zeehondenpups onnodig worden verweesd.

Vorig jaar is er in het kader van de motie Kamerstuk 28 286, nr. 1370 extra onderzoek gedaan naar deze termijn wegens zorgen. Dit onderzoek wees uit dat de 24-uurstermijn doet waarvoor deze is ingesteld en dat het ten goede komt van het natuurlijke dierenwelzijn van de zeehond.

Zeehondencentra en zeehondenwachters hebben hierbij een belangrijke rol. Niet iedereen mag zomaar een zeehond opvangen, dit is geregeld middels het Zeehondenakkoord om te zorgen voor opgeleide zeehondenwachters. Het vigerende Zeehondenakkoord voorziet daar nog altijd in. Ik zie daarom geen reden om een nieuw akkoord op te stellen.

De PVV-fractie wil dat het afschot van katten per direct stopt. Kan het kabinet hierop reageren?

Antwoord
Katten in de natuur brengen schade aan. Het kan hierbij gaan om verwilderde katten en huiskatten. Er zijn verscheidende diervriendelijke beheermogelijkheden die worden toegepast op verwilderde katten. Helaas is het met deze maatregelen niet altijd mogelijk om alle verwilderde katten weg te vangen en te herplaatsen onder zorg. Voor deze verwilderde katten is afschot het sluitstuk om deze uit de natuur te kunnen halen en verdere schade aan de natuur en diersoorten die last hebben van deze verwilderde katten, zoals vogels, te voorkomen.

Wat wil de staatssecretaris doen zodat de stichting dieren en rampen na april 2027 kan blijven voortbestaan en wat kan hij hierop toezeggen?

Ik vind het belangrijk dat de opgebouwde kennis, ínfrastructuur en samenhang niet verloren gaan en dat wordt gezorgd voor een goede borging daarvan. Zo wordt er gewerkt in het traject Dieren in Rampen aan het maken van samenwerkingsafspraken tussen de veiligheidsregio's en dierenhulporganisaties in regionale overeenkomsten. De afgelopen jaren is door mijn ministerie en het ministerie van J&V subsidie verleend aan de Stichting Dieren in Rampen voor werkzaamheden voor het traject Dieren in Rampen. Uitgangspunt is dat private hulporganisaties zoals deze Stichting, verantwoordelijk zijn voor hun eigen structurele financiering. Deze subsidie is naar zijn aard tijdelijk en heeft ook als voorwaarde dat de subsidie aangewend wordt om te onderzoeken hoe de dierenhulp tijdens crises en rampen op de langere termijn duurzaam geregeld kan worden.
Ik kan toezeggen dat ik met deze stichting binnenkort in gesprek ga over hun voorstel voor de financiële borging van de taken die zij nu uitvoert. Het doel van dit gesprek is te bepalen wat de beste manier is om te zorgen dat deze hulp na april 2027 beschikbaar blijf

Kan de staatssecretaris zorgen voor overheidssubsidies naar proefdiervrije innovaties en dat hier ook een nationaal coördinator voor wordt aangesteld als regisseur?

Ik vind het stimuleren van proefdiervrije innovaties belangrijk en daar zet ik dus ook op in. Ik heb hiervoor meerdere geoormerkte budgetten, zoals subsidie voor het ZonMw programma Meer Kennis met Minder Dieren, die via de VWS-begroting loopt, maar ook het groeifondsproject Ombion met een toegekend budget van 55 miljoen euro. Daarnaast zijn er ook tweemaal vanuit de Nationale WetenschapsAgenda (NWA) subsidies versterkt voor proefdiervrij onderzoek (d.d. 30 juni 2025, TK 32336, nr. 166). Dit soort geoormerkte budgetten heb ik niet voor proefdieronderzoek, zoals ook nader toegelicht in de Kamerbrief van d.d. 5 juni 2026 (TK 32 336, nr. 173).

Het recent aangeboden transitieadvies van het Nationaal Comité Adviesdierproevenbeleid (NCad) gaat in op de regie op de transitie, zoals bijvoorbeeld een nationaal coördinator. Ik voer al regie op de transitie met het programma TPI, nationaal met betrokkenheid van 13 stakeholders inclusief zes departementen. Binnen deze groep stakeholders is ook veterinaire deskundigheid geborgd. Daarnaast pak ik internationaal de regie, zoals met het ERA-project dat ik samen met de Commissie coördineer. In het voorjaar zal ik via een kabinetsbrede reactie nader op het advies van het NCad, waaronder de regiefunctie, reageren. Ik wil daar daarom nu niet op vooruitlopen.

Wil de staatssecretaris mee gaan in het ontwikkelen van een proefboerderij met methodes om preventie en aanpak van boerderijbranden te realiseren in samenwerking met de dieren coalitie organisaties, met dierenartsen en varkensboer (en doctor) Kees Schepens?

De heer Graus had vragen over stalbranden en noemde daarbij ook expliciet het zogenoemde Stable Safe systeem. Ik vind het belangrijk dat de brandveiligheid op veehouderijbedrijven verbeterd wordt. Innovatie kan hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Ik heb daarom eerder ter uitvoering van een motie van de heer Graus onderzoek naar het Stable Safe systeem laten doen en de Tweede Kamer ook geïnformeerd over de uitkomsten daarvan (Kamerstuk 36600-XIV, nr. 78). Ik informeer uw Kamer voor het einde van het jaar over mijn aanpak van stalbranden.

Kan de staatssecretaris toezeggen dat er een prijsplafond voor dierenklinieken komt?

Prijsregulering is een zeer vergaande interventie in de markt, die een dempend effect kan hebben op de korte termijn, maar op langere termijn juist ook kan leiden tot hogere prijzen en verschraling van het aanbod van zorg. Dan bereik je dus precies het tegenovergestelde. Maximumprijzen zijn ook volgens de ACM een last resort-maatregel. Deze zou je pas moeten overwegen als andere maatregelen onvoldoende werken.

In het debat voor de zomer heb ik hier met uw Kamer over gesproken en heb ik aangegeven dat ik in lijn met het ACM-advies nu niet kies voor prijsregulering.
Ik vind het van belang, net zoals de heer Graus dat consumenten weten welke behandelingen er zijn tegen welke kosten, beter kunnen kiezen en waar mogelijk kosten kunnen besparen. Daar werk ik aan met mijn uitvoeringsagenda diergeneeskundige

zorg, een pakket maatregelen met 8 concrete actielijnen, voor onder andere betere bescherming van huisdiereigenaren en een betere marktwerking. Na tweeënhalf jaar zal ik de voortgang van de uitvoeringsagenda evalueren. De ACM zal over vijf jaar evalueren hoe de markt zich heeft ontwikkeld. Met de evaluatie houd ik samen met de ACM en de minister van EZK een vinger aan de pols en zal op basis van de effecten van de maatregelen van de uitvoeringsagenda afwegen of invoering van prijsregulering op termijn nodig en proportioneel is.

Kan de staatssecretaris toezeggen dat het expertisecentrum erfelijke genetica van dokter Fieten gaat bijdragen aan het opstellen van handhaafbare criteria voor de uitfasering van dieren met schadelijke innerlijke en uiterlijke criteria?

Ja, dat kan ik toezeggen. Om gezonde dieren te fokken, heb ik door het Expertisecentrum Genetica Diergeneeskunde (EGD) de veterinaire fokscreening voor honden laten ontwikkelen. Hiermee kan een dierenarts een dier checken op gezondheid en schadelijke uiterlijke kenmerken. En binnenkort ook voor erfelijke ziekten. Ik laat deze veterinaire fokscreening ook ontwikkelen voor katten, net als criteria voor kortsnuitige katten. Ook de criteria voor kortsnuitige honden zijn ontwikkeld door het EGD.

Deelt de regering de mening dat de huidige strafrechtelijke oriëntatiepunten en de vervolgingsrichtlijnen van het OM voor dierenmishandeling mogelijk te weinig effect hebben? Is de regering voornemens deze kaders te nivelleren en te zorgen dat rechters consequent en actiever kunnen toetsen?

Het Openbaar Ministerie beschikt sinds 1 januari 2024 over een specifieke richtlijn voor de strafvordering bij dierenmishandeling, dierendoding en dierenverwaarlozing. Dat helpt. Uiteindelijk is het evenwel aan de rechter om onafhankelijk van het OM te besluiten over de straftoemeting.

Kan het kabinet, naast de succesvolle dierenpolitie en dierenofficieren van justitie, ook deskundige dierenrechters opleiden?

Rechters die zaken op het gebied van dierenwelzijn behandelen kunnen deelnemen aan specifieke opleidingen op dit terrein. Ik vind het belangrijk dat deze specialistische kennis binnen de rechtspraak voldoende aanwezig is en blijft. De verdere invulling van opleidingen en deskundigheidsbevordering is echter aan de onafhankelijke rechtspraak zelf.

Kan de staatssecretaris onderzoeken hoe de rechten van de dieren geborgd kunnen worden in de grondwet?

Ik zie op dit moment geen aanleiding om te onderzoeken of de rechten van dieren aanvullend in de Grondwet moeten worden verankerd. Met artikel 1.3 van de Wet dieren is de intrinsieke waarde van dieren namelijk al expliciet wettelijk erkend. Daarbij is vastgelegd dat dieren wezens met gevoel zijn en dat bij het opstellen van regelgeving en het nemen van daarop gebaseerde besluiten ten volle rekening moet worden gehouden

met de gevolgen voor hun intrinsieke waarde, hun welzijn en hun integriteit. Daarnaast kent de Wet dieren diverse concrete bepalingen en verboden die dieren beschermen tegen mishandeling, verwaarlozing en aantasting van hun welzijn.

Ik ben daarom van mening dat het bestaande wettelijke kader een voldoende basis biedt. De inzet moet wat mij betreft vooral liggen bij een goede uitvoering, naleving en handhaving van de bestaande wet- en regelgeving, in plaats van het toevoegen van een nieuwe grondwettelijke bepaling.

Kan de staatssecretaris bij het maken van nieuw beleid meenemen dat dierenwelzijn boven geloofsovertuigingen staat?

Vrijheid van geloof is verankerd in de grondwet. Uit Europese rechtspraak volgt dat het beschermen van dierenwelzijn een gerechtvaardigde reden kan zijn om de uitoefening van godsdienstvrijheid te beperken, mits deze beperking wettelijk is vastgelegd, noodzakelijk en proportioneel is. Bij het ontwikkelen van nieuw beleid of regelgeving kan dierenwelzijn daardoor onder bepaalde voorwaarden zwaarder wegen dan het uitoefenen van religieuze voorschriften Dit vraagt altijd om een zorgvuldige afweging en maatschappelijk debat.

Erkent de minister dat uit dit veldonderzoek in 27 natuurgebieden blijkt dat bij 60 procent van de monsters het nitraatgehalte op of onder de rapportagegrens ligt? En op basis van welke fysieke bodem metingen beweert de minister dan dat de natuur wel stikt in de stikstof en dat stikstofdeken er helemaal niet is. En wanneer ontvangt de Kamer dan deze zogenaamde bewijzen?

Ik ben bekend met de uitkomsten van het Eurofins-onderzoek. Door de onderzoekers wordt aangegeven dat het een eerste verkenning is. De resultaten zijn daarom niet representatief genoeg om robuuste uitspraken te doen over de staat van Nederlandse bos- en natuurgebieden.

Een aantal aanbevelingen uit het onderzoek wordt momenteel al opgevolgd, zoals het onderzoeken van geschikte streefwaardes en het integreren van bodemindicatoren in natuurbeheer. Op basis van de monitoringsrapportages van het RIVM hebben we in beeld hoeveel stikstof er wordt uitgestoten en neerdaalt in gebieden. De negatieve effecten van stikstof zijn aangetoond in talrijke wetenschappelijk onderzoeken en worden per gebied ook beoordeeld in de Natuurdoelanalyses. Zowel de rapportages van het RIVM, de natuurdoelanalyses als de wetenschappelijke onderzoeken zijn openbaar.

Kan de minister uitleggen waarom de nationale natuur(bodem)monitoring niet volledig openbaar is?

De Basisregistratie Ondergrond is een openbare databank en daarin staan gegevens over de bodem opgenomen, zoals bodemkundig onderzoek. Echter, niet alle bodemdata kan hierin opgenomen worden, zoals bijvoorbeeld over nutriënten. Ik vind het van belang dat bodemgegevens naar de toekomst toe structureler in kaart worden gebracht. Deze zijn op dit moment nog niet centraal ontsloten. Hier wordt aan gewerkt middels o.a. het Verbeterprogramma VHR monitoring, waarin het meten van omgevingscondities

(incl. bodem) een belangrijke component is. Aan de uitvoering en ontsluiting wordt de komende jaren gewerkt.

De WUR doet in opdracht van LVVN meerdere onderzoeken naar bodem. Een aantal onderzoeken is al gepubliceerd. En binnenkort volgt de publicatie van een onderzoek over bodemmetingen van 2018 en 2024 van zowel landbouwbodems als natuurbodems.

Hoe kan in de praktijk verenigd worden dat boeren verplicht worden tot bepaalde stalsystemen voor emissiereductie, terwijl tegelijkertijd verlangd wordt dat het vee ruim 3000 uur buiten gaat rondlopen?

Keuzevrijheid en handelingsperspectief is één van de belangrijkste uitgangspunten van doelsturing. Met het stellen van de bedrijfsspecifieke emissienormen geeft het kabinet ruimte aan het vakmanschap van agrarische ondernemers. De overheid legt het doel vast. Ondernemers kunnen zelf kiezen voor het optimale pakket aan maatregelen om aan de normen te voldoen. Zo kan een ondernemer kiezen voor het nemen van managementmaatregelen, zoals weidegang. Ook kunnen bedrijven via technische maatregelen of het verwerven van extra rechten aan de norm voldoen.

Erkent de minister dat de Europese Habitatrichtlijn geen modelberekeningen van AERIUS of een rekenkundige ondergrens van 0,05 Mol voorschrijft? En waarom leggen we dit dan wel op?

De Habitatrichtlijn artikel 6, derde lid, verplicht ons om een passende beoordeling uit te voeren bij plannen en projecten die (op zichzelf of in cumulatie) significant negatieve effecten kunnen hebben op Natura 2000-gebied. In Nederland kiezen we ervoor om via AERIUS Calculator de depositiebijdrage van een project te berekenen, op basis waarvan een beoordeling van de effecten kan worden gemaakt.

Kan de minister toelichten waarom boeren op kilometers afstand geconfronteerd blijven worden met vergunningbeperkingen op basis van modeluitkomsten terwijl er gigantische onzekerheden bestaan over de uitkomst op lokaal niveau?

Met AERIUS Calculator wordt een depositiebijdrage van een individueel bedrijf tot 25 kilometer van de bron berekend. Tot deze afstand is de bijdrage redelijkerwijs toerekenbaar aan de individuele ondernemer. Hier ligt een wetenschappelijke onderbouwing aan ten grondslag, die in de ViA15-procedure is getoetst en bevestigd door de Afdeling Bestuursrechtsspraak van de Raad van State.

Welke onderdelen van het Deense systeem (met aanzienlijk hogere RKO tot 35 mol en focus op daadwerkelijke stikstof uitspoeling) kunnen in Nederland worden gebruikt om de regeldruk voor agrariërs te verminderen?

Het is altijd goed om te kijken naar wat we van het buitenland kunnen leren. Tegelijkertijd is de problematiek in Nederland niet hetzelfde als in Denemarken. In Denemarken is met name de uitspoeling van nitraat naar fjorden en de kustwateren een probleem. Terwijl in Nederland de stikstofdepositie op stikstofgevoelige habitats een belangrijke drukfactor is.

In Denemarken geldt geen rekenkundige ondergrens maar een beleidsmatige grenswaarde. Hiervan heeft de Nederlandse Raad van State al in november 2019 geadviseerd dat dit alleen mogelijk is wanneer dit vooraf wordt gemitigeerd met maatregelen die additioneel zijn bovenop wat er al nodig is. Per januari 2027 wordt de wetgeving in Denemarken aangescherpt en krijgen agrariërs te maken met strengere regels. Met onder andere emissie quota's per perceel.

VVD

Welke stappen zet de minister voor het borgen van maatregelen voor het terugdringen van veldemissies en is hij bereid om voor vervolgens het salderen van stalnormen mogelijk te maken met uitzondering van reducties die al zijn ingerekend, als gevolg van de voorgestelde verplichtende maatregelen uit stikstofpakket?

Het kabinet wil inderdaad, zoals is toegezegd in de brief van 3 november, met sectorpartijen en onderzoekers toewerken naar doelsturing op veldemissies. Daarom is het kabinet bezig om een inventarisatie te maken van maatregelen die met zekerheid veldemissies reduceren, uitvoerbaar en handhaafbaar zijn. Hierbij wordt ook de mogelijkheid onderzocht om te salderen tussen emissies uit stal- en mestopslag en het veld. Dit mag niet leiden tot achteruitgang van doelbereik of het dubbel inboeken van emissiereducties, bijvoorbeeld met de middelvoorschriften die al onderdeel zijn van het maatregelenpakket. Over de uitkomsten wordt de Tweede Kamer in het eerste kwartaal van 2027 geïnformeerd. Mocht dat inderdaad mogelijk zijn, dan zal de optie voor salderen ook een plek krijgen in de ontwerpregelgeving van de bedrijfsspecifieke emissienormen welke in het derde kwartaal van 2027 in consultatie wordt gebracht.

Is de minister bereid om in de begroting ook ruimte voor een subsidieregeling voor loonbedrijven en andere ketenpartners open te stellen?

Het kabinet stelt subsidieregelingen open voor het realiseren van specifieke beleidsdoelen. Als voor het realiseren van een beleidsdoel subsidie aan loonbedrijven of andere ketenpartijen de beste manier is om dit beleidsdoel te bereiken, dan beschouw ik dat als een instrument dat ingezet kan worden. Natuurlijk wel binnen de geldende juridische kaders voor staatssteun.

Hoe voorkomt de staatssecretaris dat dierenwelzijn bij het invoeren van de bedrijfsspecifieke emissienormen voor ammoniak en broeikasgassen het onderspit delft?

De stappen naar dierwaardige veehouderij landen op het boerenerf samen met de andere opgaven. Daarom wordt bij de verdere uitwerking van zowel het stikstof- als het dierwaardigheidbeleid dan ook steeds naar de integraliteit van de opgaven gekeken zodat boeren weten waar ze aan toe zijn en verantwoorde investeringsbeslissingen kunnen nemen voor o.a. integraal duurzame stallen. Zo wordt het risico op lock-in effecten beperkt en wordt voorkomen dat maatregelen die worden getroffen in het kader van de ene opgave worden afgewenteld op andere opgave. Hiervoor is het ook van belang dat op korte termijn de amvb dierwaardige veehouderij definitief kan worden vastgesteld.

Om ondernemers te ondersteunen heeft het kabinet ook middelen gereserveerd voor investeringen in integraal duurzame stallen (€ 1,1 miljard tot 2035).
Daarnaast zal WSER een verdiepende analyse geven in hun tweede reflectie op het stikstofpakket, waarbij ook zal worden gekeken naar de effecten van de stapeling op het boerenerf van normen voor ammoniak, klimaat, grondgebondenheid en dierwaardigheid.

Bij de validatie van bedrijfsemissie-normen voor melkvee wordt nagegaan of de normen voor dierwaardigheid voor de melkveehouderij handelingsperspectief bieden. Zoals eerder aangegeven wordt bij de besluitvorming over de hoogte van de bedrijfsemissienormen voor de intensieve veehouderijsectoren in het eerste kwartaal van 2027 rekening gehouden met de normen in de AMvB dierwaardige veehouderij

Welke normen in het ontwerp-AMvB wil de staatssecretaris naar aanleiding van de kritiek van de NVWA nog aanpassen zodat veehouders weten waaraan ze moeten voldoen en de NVWA daarop kan handhaven?

Ik zie vooralsnog geen aanleiding om de ontwerp-AMvB aan te passen, onder voorbehoud van aanpassingen die naar aanleiding van de voorhangprocedure in Eerste en Tweede Kamer of naar aanleiding van de notificatie of de advisering door de Raad van State zullen worden doorgevoerd.

Het klopt dat de ontwerp-AMvB dierwaardige veehouderij verschillende doelvoorschriften kent en de NVWA hier in de HUF-toets zorgen bij heeft geplaatst. Voor die normen is bewust gekozen omdat dit handelingsperspectief biedt voor de veehouder, aangezien ieder bedrijf verschillend is. Gidsen voor goede praktijken kunnen een belangrijke rol spelen voor zowel de veehouder als de handhaver in de manier waarop invulling aan een doelvoorschrift gegeven kan worden. Daarnaast is LVVN met de NVWA in gesprek over de handhavingsstrategie voor de ontwerp-AMvB, wat zal bijdragen aan de handhaafbaarheid van de AMvB richting 2040.

Kan de staatssecretaris voor 2027 en de jaren daarna concreet maken welke investeringsregelingen veehouders kunnen benutten voor maatregelen die nodig zijn voor dierwaardige veehouderij en welk budget daarvoor beschikbaar is?

De realisatie van dierwaardige veehouderij vraagt om een gezamenlijke en gelijktijdige inzet van alle betrokken partijen: veehouders, markt- en ketenpartijen, consumenten en overheid. Gezamenlijk zullen zij de investeringen mogelijk moeten maken. De middelen voor dierwaardige veehouderij op de LVVN-begroting zien op onderzoeksprogramma's, ketendeals en pilots om de overgang naar een dierwaardige veehouderij richting 2040 te ondersteunen. Deze middelen zien niet op investeringsregelingen voor veehouders.

Zoals aangegeven in de Kamerbrief van 3 november jl. (Kamerstuk 30252, nr. L) komen er middelen voor investeringen in integraal duurzame stallen beschikbaar (€ 1,1 miljard tot 2035). Dit is effectiever en doelmatiger en heeft ook als doel te voorkomen dat (agrarische) ondernemers steeds nieuwe investeringen moeten doen voor verschillende deelopgaven. Momenteel wordt de inzet van deze middelen nader uitgewerkt.

Intussen zijn meerdere instrumenten beschikbaar of in ontwikkeling voor dierwaardige veehouderij. In deze Kamerbrief is aangegeven dat er, aanvullend op de fiscale

regelingen die al beschikbaar zijn, een fiscale investeringsfaciliteit dier en klimaat komt, waarmee agrariërs tot 2035 worden ondersteund bij het doen van investeringen in dierenwelzijn en natuurherstel, waaronder ook maatregelen ten behoeve van de stikstofopgave.

Ook kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van de Regeling Groenprojecten (stopt in 2028), Borgstellingskrediet Landbouw, de fiscale regelingen Mia en Vamil (Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige afschrijving milieu-investeringen) en het Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL). Bij IDL gaat het om leningen. Van 24 november 2026 tot 19 januari 2027 wordt de regeling productieve investeringen opengesteld waarbij veehouders subsidie kunnen aanvragen voor maatregelen om het omgevingsklimaat van de dieren te verbeteren. Afgelopen voorjaar was er een openstelling specifiek voor dierwaardige ketendeals, waarbij het niet alleen gaat om het effect van de innovatie zelf, maar ook om de meerwaarde van samenwerking binnen de keten.

Kan de staatssecretaris toezeggen dat bij het nationaal vergiftigingen informatiecentrum (NVIC), naast de adviestaak voor artsen, ook de afdeling voor dierenartsen behouden zal worden? Kan de staatssecretaris zich inzetten om samen met de minister van VWS te kijken naar de financiële dekking voor deze onmisbare dienstverlening?

Ik vind het onwenselijk wanneer dierenartsen bij acute vergiftigingen niet tijdig kunnen beschikken over actuele en deskundige toxicologische informatie. Ik ben hierover samen met het ministerie van VWS in gesprek met het NVIC. Binnen het beschikbare financiële kader van VWS moeten keuzes worden gemaakt over de uitvoering van de verschillende taken van het NVIC. Daarbij bekijken we nu op welke wijze zowel de humane als de veterinaire informatievoorziening binnen deze kaders zo goed mogelijk kan worden voortgezet. Daar zetten we ons voor in.

Het zou goed zijn als er voor de vrijwilligers van onder andere de dierenambulances en opvangcentra, op vrijwillige basis, vaccinaties beschikbaar komen tegen ziektes als vogelgriep, tetanus en rabiës. Is de staatssecretaris bereid om hier middelen voor vrij te maken?

Voor vrijwilligers geldt, net zozeer als voor werknemers, dat de werkgever, op grond van arbo-wetgeving, verantwoordelijk is voor een veilige werkomgeving en de juiste bescherming tijdens werkzaamheden bij blootstelling aan biologische agentia. De werkgever stelt daarvoor de juiste middelen ter beschikking. Dat omvat dus ook vaccinaties, die vallen onder arbozorg. De werkgever stelt daarvoor de juiste middelen ter beschikking.

Of het nodig is om te vaccineren tegen tetanus en rabiës hangt af van de werkzaamheden en de kans op blootstelling van de werknemer of vrijwilliger. Voor vogelgriep worden mensen niet gevaccineerd met een vogelgriepvaccin. Maar wel kunnen specifieke doelgroepen, waaronder medewerkers van dierenhulporganisaties, vanaf dit najaar gratis een ‘gewone’ griepvaccinatie halen via de huisarts. Door de kans op vermenging van reguliere griepvirussen en vogelgriep te verkleinen, ontstaat er een lager zoönotisch risico.

De verantwoordelijkheid voor veilige arbeidsomstandigheden ligt bij de minister van SZW. De verantwoordelijkheid voor preventieve gezondheid ligt bij de minister van VWS. De verantwoordelijkheid voor het bieden van de juiste bescherming van werknemers en vrijwilligers is voldoende duidelijk geregeld, deze ligt bij de werkgever. Ik zal hier geen extra middelen voor vrijmaken.

Is de staatssecretaris bereid zich in te zetten voor het serieus uitwerken van de concrete uitvoeringsvariant die de glastuinbouw heeft aangedragen om te komen tot een forfaitaire regeling waarin uitsluitend de warmte die aan woningen en bedrijfshallen wordt geleverd onder ETS2 valt?

Deze week heb ik met Glastuinbouw Nederland, Greenports Nederland en MKGG afgesproken dat MKGG tot uiterlijk eind februari blijft werken aan de opdracht van de Kamer om serieus te kijken naar mogelijkheden om de glastuinbouw buiten ETS2 te houden. Dit doen we in gezamenlijkheid met de sector, juist om ook een ambitieuze en constructieve sector te blijven betrekken.

JA21

Vindt de minister niet dat ingrijpende spoedwetgeving zonder voldoende inzicht in de gevolgen op bedrijfsniveau een fundamentele fout is in het wetgevingsproces? Dit betreft het feit dat de rekentool die inzicht moet geven in de gevolgen van beleid op bedrijfsniveau pas in januari beschikbaar komt, en de Kamer nog dit jaar wordt gevraagd om in te stemmen

Veehouders moeten in 2035 aan de bedrijfsspecifieke emissienormen voldoen. Deze emissienormen moeten nog in wetgeving worden vastgelegd. Ik wil dit wetsvoorstel in Q3 2027 in consultatie brengen. Melkveehouders kunnen voor een eerste indicatie waar zij staan ten opzichte van de normen vrijblijvend de Kringloopwijzer raadplegen. Daarnaast wordt er een gebruiksvriendelijke tool ontwikkeld waarmee ondernemers kunnen simuleren wat het effect zou zijn van het nemen van bepaalde maatregelen op hun bedrijf. Deze komt begin volgend jaar beschikbaar, dus ruim voor deze normen in wetgeving worden vastgelegd.

In Ooststellingenwerf en in Meppel zijn recentelijk vergunningen van 18 mono-vergisters door de rechter onderuitgehaald omdat verkeersbewegingen en de emissies van de installaties onvoldoende waren onderzocht. Kan de minister aangeven hoe wordt voorkomen dat dergelijke fouten zich elders opnieuw gaan voordoen? Is de minister bereid om samen met provincies gemeenten en omgevingsdiensten bijvoorbeeld tot een landelijke handreiking te komen zodat vooraf duidelijk is welke activiteiten en emissies moeten worden onderzocht en ondernemers meer ze zekerheid kunnen krijgen over de vergunningverlening rondom stikstof?

Het kabinet werkt op meerdere sporen om innovatie en verduurzaming juridisch mogelijk te maken en agrarische ondernemers ontwikkelingsperspectief en zekerheid te bieden.

Om duidelijk te krijgen welke activiteiten een agrarische ondernemer kan inzetten werk ik samen met de provincies aan verschillende routes voor innovatie, kennisontwikkeling en benutting voor verduurzaming en het ondersteunen van de agrarische ondernemers bij hun aanvragen voor natuurvergunningen.

In de Kamerbrief van 3 november heb ik toegezegd voor 31 december 2026 een handreiking passende beoordeling emissiearme stalsystemen en -technieken gereed te hebben. Deze handreiking heb ik samen me de provincies en Bij12 samengesteld. Daarbij ligt de focus op het inzichtelijk krijgen van de beoogde emissies van stalsystemen en technieken en het toepassen van aanvullende maatregelen. In de handreiking is ook een locatie specifiek onderdeel opgenomen, waarin aangegeven wordt welke activiteiten, die plaatsvinden op zijn specifieke locatie, betrokken moeten worden in een passende beoordeling voor een natuurvergunning.

Een handreiking neemt de beoordeling per aanvraag niet over. Het bevoegd gezag blijft per project beoordelen of significante negatieve effecten op Natura 2000-gebieden zijn uitgesloten. Wel krijgen bevoegde gezagen en ondernemers zo vooraf meer duidelijkheid over wat in die beoordeling moet worden betrokken.

Kan de minister aangeven welke lidstaten momenteel bereid zijn een herziening van artikel 6 van de Vogel- en Habitatrichtlijn te steunen en welke mogelijkheden ziet de minister om hiervoor een meerderheid binnen de Europese Unie te realiseren?

De Europese Commissie heeft in haar werkprogramma een evaluatie van de VHR aangekondigd. Of deze zal leiden tot een herziening van de VHR is nog onzeker. De onderhandelingen moeten nog starten. Daarom heb ik nu geen zicht op het krachtenveld.

Kan de minister inzicht geven in de gevolgen van de maatregelen m.b.t stikstof op verschillende bedrijfstypes; intensieve-, extensieve-, bioboeren?

Ik heb Wageningen Social & Economic Research gevraagd de sociaaleconomische gevolgen van het maatregelpakket Landbouw, Natuur en Stikstof in kaart te brengen. Op 3 november heb ik de eerste fase van dit onderzoek, inclusief de kabinetsreactie, naar uw Kamer verstuurd. In deze fase is gekeken naar de gevolgen van de maatregelen op het verdienvermogen en de ontwikkelperspectieven van boeren, waarbij de nadruk is gelegd op melkveehouderijen. Ook is in kaart gebracht wat het maatregelpakket kan betekenen voor toeleverancier en afnemers in de voedselketen, de brede welvaart in het landelijke gebied en de voedselzekerheid. In de tweede fase wordt meer kwantitatief en integraal naar de gevolgen van het maatregelpakket gekeken. In deze tweede fase is het nadrukkelijk de bedoeling meer in te zoomen op de effecten van de maatregelen op verschillende bedrijfstypes. De uitkomsten van fase 2 worden verwacht in juni 2027.

CDA

Hoe kijkt de minister vanuit leefbaarheid aan tegen het idee om tegemoet te komen in de kosten voor de sloop van oude schuren?

De sloop van oude schuren of leegstaande stallen kan zeker een positieve bijdrage leveren aan de leefbaarheid van het landelijk gebied. Een bijdrage aan de kosten voor sloop vind ik een sympathiek idee. Daarbij is relevant dat provincies en gemeenten hier ook vaak beleid voor hebben zoals het zogenoemde ‘rood voor rood beleid’. Ik ben bereid nader te onderzoeken of hier vanuit het Rijk, aanvullend op het beleid van de andere overheden, iets op nodig is. Daarbij kan ik wel al aangeven dat de steun per

ondernemer beperkt zal zijn, omdat deze onder de 'deminimis verordening' moet worden vormgegeven. Deze beperkt het steunbedrag per ondernemer tot maximaal € 50.000 per drie jaar.

Vanuit andere Europese steunkaders is er geen ruimte voor overheidssteun voor een dergelijke regeling. Aangezien het om publieke middelen zou gaan, is het natuurlijk ook van belang dat een dergelijke regeling doelmatig en doeltreffend kan worden ingericht. Dat is wel de vraag aangezien de kosten voor uitvoering van een dergelijke regeling waarschijnlijk relatief hoog zullen zijn ten opzichte van de omvang van de subsidie. Daarnaast is de vraag of een regeling zo vorm te geven is dat deze gericht kan worden op stallen waarvan de sloop ook daadwerkelijk bijdraagt aan verbetering van de leefbaarheid. Voor mijn verkenning is tijd nodig en mogelijk ook inzet van externe expertise. Ik verwacht de Kamer over de uitkomsten uiterlijk in het tweede kwartaal van volgend jaar te kunnen informeren. Als er uit de verkenning komt dat de regeling doelmatig en doeltreffend is, zal er nog wel besluitvorming over de dekking plaats moet vinden.

Hoe voorkomen we dat een additionaliteitsplan opnieuw een bewegend doel wordt?

Met een additionaliteitsplan wordt onderbouwd dat een maatregel die een onderneming in wil zetten om te kunnen salderen additioneel is aan wat er nodig is voor de natuur. Bij het opstellen van additionaliteitsplannen wordt naar alle drukfactoren gekeken die nodig zijn om verslechtering te voorkomen, en op termijn de instandhoudingsdoelen te behalen. Dat zijn in beginsel ecologische doelen, die vaststaan; en ook Europese verplichtingen die vaststaan.

Kan de minister bevestigen dat wanneer natuursysteemherstelmaatregelen, zoals het verbinden van natuurgebieden, aantoonbaar bijdragen aan geborgd natuurherstel, niet alsnog via een rijksinstructieregel een minimale stikstofreductie wordt voorgeschreven, maar dat de ecologische analyse van het gebied leidend blijft bij de keuze en omvang van maatregelen?

De regels van de zoneringsaanpak ten aanzien van stikstof gelden in principe voor alle zones rond de Natura 2000-gebieden waarop de zoneringsaanpak van toepassing is voor zo ver stikstof in dit gebied één van de oorzaken is van (dreigende) verslechtering en dit (onder andere) afkomstig is van landbouwactiviteiten in de zone. Met een omwisselbeslissing of maatwerkbepalingen kunnen provincies op basis van een ecologische analyse aangeven dat de maatregelen die daar onderdeel van zijn voldoende zijn voor het betreffende Natura 2000-gebied.

De aanpak tussen drukfactoren is echter doorgaans niet uitwisselbaar: een onderbouwing dat het voor een specifiek gebied niet nodig is om overbelasting met stikstof op te lossen door maatregelen gericht op andere drukfactoren te treffen is vaak niet mogelijk.

Het treffen van systeemherstelmaatregelen kan ook aan de orde zijn voor Natura 2000-gebieden waar geen stikstofknelpunt speelt. Meerdere drukfactoren zullen immers aangepakt moeten worden om de natuur in een goede staat te brengen.

Kan de minister toezeggen dat de extra middelen voor natuurbeheer vanaf 2028 structureel beschikbaar blijven en dat hij samen met de provincies werkt aan een langjarige kostendekkende financiering van het SNL?

Natuurbeheer is een belangrijke publieke taak. Voor 2027 is hiervoor 100 miljoen extra beschikbaar. Voor de langere termijn werken het Rijk en de provincies toe naar een Natuurpact 2.0. Hierin zullen nieuwe structurele afspraken over het natuurbeleid worden gemaakt, waaronder de financiering en borging van natuurbeheer. Voor de natuurmaatregelen, zoals natuurherstel, -monitoring en -beheer is in het coalitieakkoord tot en met 2035 een bedrag van 2,2 miljard euro vrijgemaakt. Na 2035 is hiervoor 200 miljoen euro per jaar structureel beschikbaar.

Welke gesprekken zijn inmiddels gevoerd met de Nederlandse supermarkten en de exporterende verwerkende industrie?

Tot nu toe is er over de bredere ketenaanpak, inclusief UKV gesproken met een aantal grote stakeholders, zoals supermarkten, VNO-NCW en FNLI. Om te komen tot afspraken in het kader van het vergroten van de biologische afzet, is er gesproken met een groot aantal stakeholders zoals supermarkten, groothandelaren, verwerkers. Zowel individueel als op brancheniveau. Op 10 december staat er een stakeholderbijeenkomst gepland over de eiwittransitie. Begin 2027 ga ik in gesprek met een aantal CEO van de supermarkten. Daarnaast worden er diverse stakeholder gesprekken en tafels gepland in het kader van de bredere ketenaanpak en UKV. Niet alleen met de supermarkten en de verwerkende industrie maar ook kennisinstellingen, ACM, maatschappelijk middenveld en brancheorganisaties.

In aanvulling op de gesprekken met supermarkten en verwerkende industrie in het kader van verduurzaming, voert de Staatssecretaris ook gesprekken op het thema Weerbaarheid, zowel vanwege de Wet Weerbaarheid Kritieke Entiteiten als de Strategische Agenda Voedselzekerheid, als ook op gewasbescherming en dierwaardigheid.

Welke haalbare verplichtingen heeft de minister voor ogen die met ketenpartijen in ons voedselsysteem gemaakt kunnen worden? Welke middelen heeft hij om ervoor te zorgen dat de ketenpartijen in ons voedselsysteem zich aan de afspraak van haalbare verplichtingen kunnen houden en hoe wil hij gaan handhaven?

Mijn ambitie is om te komen tot niet-vrijblijvende afspraken. In lijn met het versnellingsplan biologisch dat ik in juni met de Tweede Kamer heb gedeeld, wil ik afspraken maken waarbij verwerkers en supermarkten een bijdrage leveren aan de groei van het biologische areaal naar 15% in 2030. Wat deze afspraken inhouden evenals de monitoring daarvan, is onderwerp van lopende gesprekken. Bij het onderzoek naar concrete wettelijke maatregelen, wordt ook gekeken naar toezicht en handhaving.

In hoeverre bouwt de ketenaanpak en de uitgebreide ketenverantwoordelijkheid, voort op de logica van het landbouwakkoord?

De afgelopen jaren is het hoofdstuk markt en keten uit het landbouwakkoord regelmatig terug op tafel gekomen. Met name het idee om toe te werken naar een pré-competitieve duurzaamheidsstandaard. Mijn doel is dat de keten als systeem beter gaat functioneren in het realiseren van de verduurzamingsopgave.

Met het project True Value Language, een initiatief vanuit de sector waaraan we ook als LVVN meedoen, investeer en werk ik samen met de hele keten aan één gemeenschappelijk taal voor duurzaamheidsprestaties op het boerenerf. Dit biedt de basis om te onderzoeken of wettelijke minimumeisen voor verduurzaming gaan mogelijk zijn, aansluitend bij de doelsturingssystematiek. En of het mogelijk is om te komen tot een duurzaamheidsstandaard. De UKV kan dan de vorm krijgen van wettelijke verplichting voor het aandeel van voedselproducten die voldoen aan vastgestelde duurzaamheidseisen.

Als ketenpartijen dit willen verwacht ik een proactieve rol en concrete voorstellen. Tot nu toe wordt wel herhaaldelijk aangegeven dat ketenpartijen dit willen, maar het blijft te abstract. Dit neem ik mee in de gesprekken die ik ga voeren in het kader van de brede ketenaanpak en UKV.

Ziet de minister het risico op eenheidsworst i.p.v. diversiteit aan extensieve landbouwvormen, waardoor we de facto eindigen op middelsturing?

Als we enkel zouden inzetten op middelsturing bij de keten, zou ik deze zorg delen. Maar ik wil dat de keten als systeem beter gaat functioneren in het realiseren van de verduurzamingsopgaven. Duurzaamheid moet lonend zijn. Daarvoor is het noodzakelijk dat doelsturing door de overheid en sturing vanuit de keten meer complementair worden aan elkaar. Met het project True Value Language, een initiatief vanuit de sector waaraan we ook als LVVN meedoen, investeer en werk ik samen met de hele keten aan één gemeenschappelijk taal voor duurzaamheidsprestaties op het boerenerf. Hierdoor kunnen duurzaamheidsgegevens beter worden vergeleken, hergebruikt en toegepast. Hiermee realiseren we een goede verbinding tussen doelsturing door de overheid en sturing die plaatsvindt vanuit ketenpartijen. Daarnaast zal ik mogelijkheden voor wettelijke minimumeisen voor verduurzaming gaan onderzoeken, aansluitend bij de doelsturingssystematiek. En zal ik ook het gesprek voeren met de keten over de mogelijkheid om te komen tot een (pré-competitieve bovenwettelijke) duurzaamheidsstandaard.

Voor enige beweging in de voedselketen is het stimuleren van de vraag naar gezond en duurzaam voedsel via supermarkten en foodservices essentieel. Welke ambities heeft de minister op dit gebied en is hij het met mij eens dat de ambities van de knoppen, misschien wel de enige knoppen waar hij écht aan zit, de overheidsinkoop wel erg laag is?

LVVN werkt, in samenwerking met VWS, aan een voedselomgeving waarin de gezonde en duurzame voedselkeuze de vanzelfsprekende keuze is. VWS stimuleert vanuit de Preventiestrategie gezonder aanbod in onder andere de supermarkt en monitort met de supermarkten de verkoop van Schijf van Vijf producten en maakt afspraken over de

toename hiervan. Het is mijn ambitie om met de ketenpartijen die de voedselomgeving bepalen afspraken te maken om te komen tot een groter aanbod plantaardige eiwitten. Daarnaast zet ik in op afspraken om de afzet van biologische en andere duurzamere producten te vergroten. Parallel daaraan werk ik uit welke juridische verplichtingen mogelijk zijn, bijvoorbeeld een inkoopverplichting.

Mijn uitgangspunt is een duurzame en gezonde Rijkscatering, met ambitieuze doelstellingen op verschillende onderwerpen. Een mooi voorbeeld hiervan is mijn inzet om de biologische inkoop te verhogen naar 50%. Ook worden er doelstellingen uitgewerkt voor eiwittransitie, dierwaardigheid en voedselverspilling.

Welke haalbare verplichtingen heeft de minister voor ogen die met ketenpartijen in ons voedselsysteem gemaakt kunnen worden?
Welke middelen heeft hij om ervoor te zorgen dat de ketenpartijen in ons voedselsysteem zich aan de afspraak van haalbare verplichtingen kunnen houden en hoe wil hij gaan handhaven?

Er is op dit moment nog geen specifiek wettelijk kader op grond waarvan duurzaamheidseisen aan de keten kunnen worden opgelegd. Op de achtergrond werk ik aan de mogelijkheden hiertoe. Als het niet lukt om voor 1 april 2027 afspraken te maken of als partijen zich hier niet aan houden dan zet ik verdere stappen om afspraken en ambities te borgen.

Dit is ook in lijn met mijn plannen voor de verdere uitwerking van de uitgebreide ketenverantwoordelijkheid (UKV). Ik wil de UKV richten op het vergroten van de afzet van duurzame producten dit is breder dan alleen biologisch.

FVD

Hoe waarborgt het kabinet dat belangen van defensie, woningbouw en energievoorziening, naast het belang van natuur, wordt meegenomen in de besluitvorming over grond die vrijkomt wanneer boeren stoppen?

Ik deel uw zorg over de complexiteit van de grondpuzzel. In de zoneringsgebieden wegen de belangen voor landbouw en natuur zwaar. Landbouwgrond in de zones blijft grotendeels beschikbaar voor de landbouw. Andere functies zijn mogelijk als deze passen binnen de doelen en gebiedsgerichte aanpak in de zones. Stoppende boeren zijn vrij om hun grond te verkopen. Dit kan aan particulieren of provincies en de Nationale Grondbank voor Landbouw en Natuur (NGB) van LVVN. Deze gronden worden dan door de overheid ingezet voor blijvende agrariërs via verkoop of ruil. Hiermee blijft landbouwgrond behouden in de zones. Provincies hebben in de zones ook wettelijke instrumenten voor landinrichting en wij verwachten dat zij die instrumenten ook gaan gebruiken. Daarnaast is de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van plan om een Rijksgrondbank in te stellen die strategische ruilgrond kan gaan aankopen voor alle Rijksdoelen zoals Woningbouw en Defensie. Bij de rijksgrondbank hoort een opdrachtgeversoverleg waarin alle betrokken departementen zijn vertegenwoordigd en wordt afgestemd over de bestemming en uitgifte van de gronden gebaseerd op de keuzes in de nota ruimte.

SGP

Voordat bedrijf emissienormen wettelijk vastgepind worden, moet duidelijk zijn via welke maatregelen boeren deze normen kunnen halen. Gaat de minister deze volgorde aanhouden?

Voordat de emissienormen wettelijk vastgelegd zijn zullen verschillende stappen worden gezet die het mogelijk maken dat bedrijven aan de nieuwe normen kunnen gaan voldoen. Om de emissienormen te realiseren zullen veel bedrijven zowel managementmaatregelen als stalmaatregelen moeten nemen. Hiervoor zijn al veel emissie-reducerende maatregelen beschikbaar, van technische stalinvesteringen tot voer en weidegang.
Daarnaast zitten er verschillende innovatieve emissiereducerende maatregelen in verschillende fasen van het innovatieproces en komen er nog steeds nieuwe technieken en systemen beschikbaar. Ook ga ik verder vervolg geven aan de publiek-private samenwerking in opvolging van het Regieorgaan 'Versnellen innovatie emissiereductie duurzame veehouderij'. Een andere actie om hieraan te werken is dat ik werk aan een zogenoemde 'fastlane' voor buitenlandse innovaties.

Tot slot heb ik in mijn brief van 3 november aangegeven ook het reduceren van veldemissies mee te willen nemen en laat via verschillende studies het handelingsperspectief van bedrijven, waaronder biologisch en extensief, nader in kaart brengen. Deze stappen zet ik uit oogpunt van een zorgvuldige voorbereiding voorafgaand aan het proces van regelgeving.

Deelt de minister dat er een analyse moet zijn op basis van gebiedsinformatie en natuur, en dat het emissiebeleid dienend moet zijn en niet leidend moet zijn?

Ik deel dat emissiebeleid geen doel op zich is en dat gebiedsinformatie van groot belang is om per gebied de juist maatregelen te treffen. Dit is dan ook onderdeel van het beleid, zo stellen de voortouwnemers (provincies en voor enkele gebieden Rijkswaterstaat en Defensie) natuurdoelanalyses op die een belangrijke onderbouwing vormen voor besluiten over maatregelen per gebied. Tegelijkertijd is stikstof een drukfactor die in het overgrote deel van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden sterk speelt en een generiek karkater heeft. Emissiebeleid is een belangrijk instrument om op deze drukfactor te sturen.

Kan de minister, zolang AERIUS niet is aangepast, de rekenkundige ondergrens per direct instellen voor vergunningverlening, ten minste voor PAS-knelgevallen?

De RKO is gebaseerd op een wetenschappelijke onderbouwing en wordt ingevoerd om schijnzekerheid in het gebruik van modellen te verkleinen. Deze onderbouwing is dan generiek en kan niet alleen gelden voor specifieke gevallen. Het klopt dat een RKO veel PAS-melders kan helpen, maar dan moet deze wel op een juridisch houdbare manier worden ingevoerd, anders worden ondernemers van de regen in de drup geholpen. Zoals aangegeven in de Kamerbrief van 3 november kan dit alleen verantwoord indien aan een aantal randvoorwaarden is voldaan om te voorkomen dat extra stikstofneerslag als gevolg van invoering van de RKO leidt tot (dreigende) verslechtering in gebieden, waardoor de opgave op die plekken nog verder verzwaard wordt

K*an de minister aangeven of additionaliteit nu leidend wordt en niet de optelsom van emissiereducerende instructieregels? Worden de additionaliteitsplannen afgewacht, voordat provincies in een te strak pak worden genaaid? Wordt er snel duidelijk gemaakt welk budget provincies krijgen voor natuurmaatregelen zonder onnodige schotten?*

Met een additionaliteitsplan wordt onderbouwd dat een maatregel die een onderneming in wil zetten om te kunnen salderen additioneel is aan wat er nodig is voor de natuur. Met de omwisselbeslissing kunnen provincies een gebiedseigen invulling geven aan de rijksinstructieregels die qua benodigde emissiereductie moet voldoen aan het effect van de rijksinstructieregels, tenzij deze instructieregels verder gaan dan wat nodig is om aan additionaliteit te voldoen. In dat geval is voor stikstof additionaliteit de lat voor provincies. De additionaliteitsplannen die provincies opstellen kunnen inzicht geven in welke maatregelen provincies kunnen benutten voor een gebiedseigen aanpak ter vervanging van de zoneringsregels op emissiereductie. De financiële kaders voor de omwisselbeslissing werk ik de komende periode verder uit.

De minister wil 85 miljoen voor invoering van de grondgebondenheidsnorm, terwijl de impact vele malen groter is. Wat wil de minister bereiken? Emissie effecten laten zich toch moeilijk op voorhand inrekenen, waarom gaat de minister desondanks zo'n scherpe norm doordrukken?

Er is een totaalbedrag van € 215 miljoen gereserveerd voor flankerend beleid tot en met 2035 ten behoeve van de invoering van een grondgebondenheid in de melkveehouderij. Daarvan is € 85 miljoen gereserveerd voor 2030 en 2031. Met de GVE/hectare-norm wordt een grondgebonden melkveehouderij nagestreefd, waarbij een relatie wordt gelegd tussen het aantal melkkoeien en de hoeveelheid grond. In gebieden met veel melkvee vermindert deze norm de concentratie van melkvee waardoor de ammoniakemissie verder wordt gereduceerd. Met de gras- en rustgewassenverplichting wordt de waterkwaliteit in uitspoelingsgevoelige gebieden verbeterd. De precieze effecten en de economische gevolgen van het voorstel van grondgebondenheid worden op dit moment in kaart gebracht door Wageningen Social en Economic Research. Uit deze analyse moet onder andere blijken wat de precieze bijdrage van grondgebondenheid is aan doelbereik, waar dit effect heeft en wat de impact is op de melkveehouderij.

Gaat de staatssecretaris de ruimte voor onderzoek naar de inzet van private laboratoria voor het eind van dit jaar nog regelen?

Dit onderwerp valt onder de beleidsverantwoordelijkheid van de minister van VWS. Ik kan u wel de laatste stand van zaken geven. Zoals u weet wordt er onderzoek gedaan naar de manier waarop private laboratoria het beste kunnen worden ingezet voor retribueerbaar toezicht bij de import van vers voedsel. Dit gebeurt zorgvuldig en met betrokkenheid van het bedrijfsleven en van de NVWA. De resultaten worden begin 2027 verwacht. Als de resultaten beschikbaar zijn wordt de Kamer geïnformeerd. Het onderzoek wordt gebruikt voor de uitvoering van de motie Flach. Voor verdere vragen verwijs ik u naar de minister van VWS.

Wanneer zet het kabinet de stap van alleen praten over maatwerk naar een echte gebiedsgerichte aanpak, waarbij de specifieke bodem en behoefte van een regio leidend zijn?

Ik ben het eens met de heer Flach dat elk gebied anders is. Daarom heb ik in de brieven van 26 juni en van 3 november ook aangegeven dat provincies de gelegenheid krijgen om een gebiedseigen oplossing voor stellen. Zij weten immers als geen ander wat er in de gebieden nodig is om tot natuurherstel en daarmee vergunningverlening te komen. Als provincies kunnen onderbouwen dat zij met een andere inzet in het gebied en de zone eromheen kunnen komen tot gelijk doelbereik, kunnen zij een voorstel voor een omwisselbeslissing. Juist voor gebieden waar de doelen al bijna bereikt zijn, kan die een alternatief zijn voor de Rijksaanpak.

PvdD

Kan de minister bevestigen dat gestorven kippen en vleeskuikens die in de vuilnisbak worden gegooid uiteindelijk in de mestvergisting terechtkomen, en dat we dat groen gas noemen?

De vraag richt zich op mestvergisting ten behoeve van de productie van groen gas. Gestorven kippen en vleeskuikens zijn niet als co-materiaal opgenomen in Bijlage Aa, van de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet. Dit betekent dat deze kadavers op basis van de Meststoffenwet dan ook niet als co-materiaal in een co-vergister mogen worden gebruikt.

Onder voorwaarden kan conform de dierlijke bijproductenverordening categorie 2 materiaal (w.o. kadavers van kippen) in combinatie met andere producten alleen door Rendac omgezet worden in biogas. Het digestaat hiervan is geen meststof en mag niet als dierlijke mest worden uitgereden en verhandeld

Wil de staatssecretaris de cursus voor het aanschaffen van een dier uitbreiden met een praktijkdeel en het minder vrijblijvend maken? En wat wordt het plan van aanpak?

Ik vind het belangrijk dat mensen goed nadenken of een dier bij hun past. Ik zet mij daar op verschillende manieren voor in, zoals met de campagne ‘Vrienden voor het leven word je niet zomaar’, die deze week is gestart. De aangekondigde pre-aanschaf theoriecursus ziet niet op alle dieren, maar op toekomstig hondeneigenaren. Deze vrijwillige online cursus is onderdeel van maatregelen die primair zien op het terugdringen van bijtincidenten, en heeft als doel dat potentiële hondeneigenaren basiskennis opdoen over het verantwoord en veilig houden van honden. De cursus wordt in 2027 ontwikkeld. Ik zie deze cursus als een belangrijke bijdrage aan verantwoord houderschap, maar ik vind het ingrijpend om deze direct al voor iedereen verplicht te stellen. Ik bereid momenteel wél een verplichte praktijkcursus voor voor eigenaren van honden met kenmerken die een verhoogd risico geven op ernstige bijtincidenten. Dit traject heeft een doorlooptijd van 2 jaar.

Kan de staatssecretaris bevestigen dat we op grote schaal te maken hebben met overtredingen van besluit houders van dieren bij het extreme doorfokken, met als doel uiterlijke kenmerken van dieren?

Nee, dat kan ik niet bevestigen. De wens van kopers en fokkers voor bepaalde uiterlijke kenmerken heeft als risico dat de gezondheid en het welzijn van het ouderdier en/of de nakomelingen door hen niet voorop wordt gesteld. Dit is te zien bij bijvoorbeeld honden

met een te korte snuit en katten met vouworen. Om te kunnen vaststellen of een fokker, voor zover mogelijk, heeft voorkomen dat schadelijke uiterlijke kenmerken worden doorgegeven aan of kunnen ontstaan bij nakomelingen, zijn objectieve criteria nodig. Daarom heb ik aanvullende regels geformuleerd voor bijvoorbeeld het fokken met kortsnuitige honden. De Europese Commissie heeft met de verordening inzake het welzijn van honden en katten en hun traceerbaarheid aangekondigd middels gedelegeerde handelingen kenmerken te kunnen bepalen die van voortplanting moeten worden uitgesloten, alsook methoden om deze kenmerken te beoordelen. Ik heb de binnen Nederland relevante informatie die hieraan kan bijdragen daarom met de Europese Commissie gedeeld.

Is de minister bereid om over te gaan tot een landelijk verbod op het afschieten van katten en daar desnoods de wet voor te wijzigen?

Katten in de natuur brengen schade aan. Het kan hierbij gaan om zowel verwilderde katten en huiskatten. Er zijn verschillende diervriendelijke beheermogelijkheden die worden toegepast op verwilderde katten. Helaas is het met deze maatregelen niet altijd mogelijk om alle verwilderde katten weg te vangen en te herplaatsen onder zorg. Voor deze verwilderde katten is afschot het sluitstuk om deze uit de natuur te kunnen halen en verdere schade aan de natuur te voorkomen.

Wil de minister toezeggen om in het Natuurplan vanaf 2027 gebiedsgerichte herstelmaatregelen voor de Noordzee Zuidwestelijke Delta en Waddenzee op te nemen en te voorzien van concrete hersteldoelen?

Ja, dit is onderdeel van de verplichtingen die voortvloeien uit de Natuurherstelverordening en wordt dus opgenomen in het definitieve Natuurplan, in afstemming met het ministerie van IenW en medeoverheden.

ChristenUnie

Hoe kijkt de staatssecretaris naar de impact op de grondmarkt bij het beperken van de grondprijs?

Ik herken de problematiek van de hoge grondprijzen. De grondprijs in Nederland is afhankelijk van vele factoren. Deels wordt de prijs bepaald door vraag en aanbod ofwel marktwerking. Voor een ander deel gelden de ruimtelijke bestemming, beperkingen op gebruik en daarmee de verwachtingswaarde van de grond als belangrijke factoren.

Wanneer de verwachting bestaat dat grond mogelijk ingezet wordt voor bijvoorbeeld woningbouw, zal de prijs van die grond gaan stijgen. De overheid heeft geen directe mogelijkheden om de grondprijs in het landelijk gebied te beïnvloeden anders dan functiewijziging of beperkingen in gebruik. De impact op de grondmarkt en grondprijs is lastig te voorspellen. Het kan zo zijn dat de grondprijs gaat dalen als gevolg van ingezet beleid, bijvoorbeeld omzetten naar natuur of het aangaan van kwalitatieve verplichtingen voor extensivering in gebruik. We monitoren de grondprijs op basis van

beschikbare Kadastrale data en onderzoeken ook de mogelijke effecten op de grondprijs van het voorgestelde beleid.

Kan de minister aangeven hoe hij het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) een structurele en stevige financiering geeft? Wil de minister zich inzetten voor dat er gericht geld komt voor het ANLB uit het GLB en het NRPP-fonds om zo langdurige financiering te borgen en wat kan hij de Kamer daarop toezeggen?

De uitwerking van het agrarisch natuurbeheer bouwt voort op de kracht van het ANLb. Centraal in de aanpak staat het stapsgewijs uitbreiden en verzwaren van het ANLb met aanvullende instrumenten, zoals langjarige contracten, grond- en inrichtingsmaatregelen en een bedrijfstoeslag voor mozaïekbeheer. Hiermee wordt het ANLb versterkt.

Daarbij is het belangrijk dat het ANLb een basis heeft met structurele financiering. Dit kabinet heeft daarom €165 miljoen aan extra structurele middelen gereserveerd, bovenop de €200 miljoen aan structurele middelen van het vorige kabinet. Dit vormt een solide basis voor de voorziene versterking en uitbreiding. Het ANLb ontvangt ook financiering vanuit het GLB en provincies. In 2026 en 2027 is dat ongeveer €120 miljoen per jaar. Ik zet voor de nieuwe GLB-periode (2028-2034), met prioriteit in op een gelijkblijvende bijdrage aan het ANLb. Hierover moet nog besluitvorming plaatsvinden binnen het Nationale en Regionale Partnerschapsplan (NRPP) en daar kan ik nog niet op vooruitlopen. Daarna zal ik uw Kamer informeren over de uitwerking van de financiering.

Voor de grutto, bij de uitwerking van de NHV en in de stikstofaanpak wordt agrarisch natuurbeheer als oplossing gezien. Houdt de minister hier wel wel het doel van ANLb voor ogen houden, namelijk een aantrekkelijk agrarisch landschap met een grote diversiteit aan planten en dieren?

Net als dhr. Grinwis hecht ik bijzonder veel waarde aan het agrarisch natuurbeheer. De door mij aangescherpte focus is bedoeld om het ANLb weer terug te brengen naar de kern. Dat is het behoud en herstel van het leefgebied van doelsoorten. De uitwerking van het agrarisch natuurbeheer zoals uiteengezet in de recente Kamerbrief (Kamerstuk 2026Z25611, 19 november 2026) doet daar recht aan.

Klopt het dat doelsturing op grondwaterkwaliteit de komende jaren goed gefinancierd en geborgd is en wat kan en wil de minister hierop toezeggen?

Op dit moment wordt gewerkt aan het ingroeipad bedrijfsgerichte doelsturing waterkwaliteit in het kader van de voorbereidingen van het 8e actieprogramma Nitraatrichtlijn (conform de motie Grinwis, Kamerstuk 33037, nr. 631).

Op de begroting van het ministerie van LVVN is er voor doelsturing waterkwaliteit voor 2027 € 15,5 miljoen beschikbaar. Ook voor de periode 2028 t/m 2030, ten tijde van de

looptijd van het 8e Actieprogramma Nitraatrichtlijn, zijn middelen beschikbaar voor doelsturing waterkwaliteit.

Wat is de voortgang van het 8e actieprogramma Nitraatrichtlijn?

Op dit moment werk ik aan het opstellen van het 8e actieprogramma Nitraatrichtlijn, In mei dit jaar heb ik uw Kamer met een brief geïnformeerd over het proces om te komen tot het 8e actieprogramma (Kamerstuk 33037, nr. 645). Vanwege de samenhang met de Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof, is met het tijdpad van het 8e actieprogramma aangesloten bij het tijdpad van de Taskforce. Dit betekent dat uiterlijk 1 juli 2027 het actieprogramma zal gaan gelden. De consultatie van het concept 8e actieprogramma zal naar verwachting begin 2027 plaatsvinden, zoals aangekondigd in het Ontwerpprogramma Landbouw, Natuur en Stikstof dat op 3 november jl. aan uw Kamer is gestuurd (Kamerstuk 35334, nr. 490).

Gaat de minister het ANLb niet afrekenen op het halen van stikstof- of NHV-doelen?

Het uitgangspunt van het stelsel van agrarisch natuurbeheer blijft vrijwilligheid. Het toepassen van ANLb kan ook in de zoneringsgebieden, waar het voor aanvullend perspectief kan zorgen voor bedrijven. Beheermaatregelen in de leefgebieden van de doelsoorten zullen een bijdrage leveren aan de verplichtingen van de NHV en het verlagen van drukfactoren. Maar voor doelbereik daarop is ook ander beleid noodzakelijk, zoals de aanpak voor stikstofemissiereductie, natuurherstel en de realisatie van extra natuur. Het ANLb levert een bijdrage in samenhang hiermee en is daar niet alleen op af te rekenen. Ik vind het wel belangrijk om goed te monitoren en binnen het ANLb stelsel te kunnen bijsturen als dat nodig is.

BBB

Is de staatssecretaris bereid te onderzoeken of we in Nederland een regeling in de vorm van rentesteun, net als Duitsland, kunnen bieden aan agrarische ondernemens? Bijvoorbeeld via een tijdelijke uitbreiding van het borgstellingskrediet voor landbouw en visserij specifiek voor varkenshouders.

Rentesteun via het Borgstellingskrediet voor de landbouw en visserij staat reeds open voor aanvragen vanuit de varkenssector. Het Borgstellingskrediet voorziet in de benodigde zekerheid voor bedrijven bij het aangaan van een lening t.b.v. een investering. Zekerheid die bedrijven niet kunnen bieden, omdat zij over weinig of geen grond beschikken, starter zijn of in het geval van een bedrijfsovername. Het borgstellingskrediet biedt geen werkkapitaal dat de varkenssector zou kunnen ondersteunen bij tijdelijke liquiditeitsproblemen.

Hoe kunnen we de wereld blijven voeden als we onze eigen voedselproductie steeds verder onder druk zetten? Waarom besteden we vanuit de landbouwbegroting geld aan internationale ontwikkelingsprogramma's terwijl Nederlandse gezinnen steeds meer moeite hebben om hun boodschappen te betalen?

Van de totale landbouwbegroting van €4,3 miljard gaat €1,1 miljoen naar internationale agrarische samenwerking. Dat is een zeer beperkt deel van de begroting, maar wel een investering met een bredere betekenis.

Voedselzekerheid houdt niet op bij onze landsgrenzen. Door internationaal kennis te delen en lokale landbouwproductie te versterken dragen we bij aan een stabielere wereldwijde voedselvoorziening. Dat is ook in het belang van Nederland: verstoringen van internationale voedselketens kunnen immers direct gevolgen hebben voor de beschikbaarheid en betaalbaarheid van voedsel hier.

Bovendien beschikt Nederland over waardevolle landbouwkennis en innovatie waarmee we internationaal verschil kunnen maken. Internationale samenwerking versterkt daarmee niet alleen de voedselzekerheid wereldwijd, maar biedt ook kansen voor Nederlandse kennisinstellingen en bedrijven.

Is de staatssecretaris bereid om met de vissersbonden in gesprek te gaan en te onderzoeken of Nederland via het Europese staatssteunkader de METSAF gefinancierde brandstof te bieden?

De visserijsector heeft van 1 maart tot en met 30 september 2026 een ondersteuning voor de hoge brandstofprijzen ontvangen, die in vergelijking met de Europese lidstaten een zeer redelijke vergoeding per visser betrof (Kamerstuk 29675, nr. 241). Vissers konden hiervoor tussen 16 en 30 oktober een aanvraag indienen. Hierbij is gebruik gemaakt van het crisismechanisme onder het European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund. Dit bood betere randvoorwaarden dan het METSAF, waaronder een hogere vergoeding. De afwikkeling van deze regeling vindt momenteel nog plaats. Ik ben in contact met de visserijsector en zet dit voort ook in het kader van de gevolgen van de hoge brandstofkosten voor de visserij.

Garnalenvissers konden eerder tegemoetkoming aanvragen. Wil de staatssecretaris met de Vissersbond verkennen of een vergelijkbare deminimis regeling opnieuw mogelijk is, en welke ruimte er is om die aanvulling op eventuele steun via dat METSAF in te zetten?

De visserijsector heeft van 1 maart tot en met 30 september 2026 een ondersteuning voor de hoge brandstofprijzen ontvangen, die in vergelijking met de Europese lidstaten een zeer redelijke vergoeding per visser betrof (Kamerstuk 29675, nr. 241) Vissers konden hiervoor tussen 16 en 30 oktober een aanvraag indienen. Hierbij is gebruik gemaakt van het crisismechanisme onder het European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund. Dit bood betere randvoorwaarden dan het METSAF of de de-minimis, waaronder een hogere vergoeding. De afwikkeling van deze regeling vindt momenteel nog plaats. Hierop kan ik niet vooruitlopen. Ik ben hierover in contact met de visserijsector en zet dit voort ook in het kader van de gevolgen van de hoge brandstofkosten voor de visserij.

Kan het kabinet de Unesco-besluitenlijst opvragen wat zij heeft vastgesteld over de staat van instandhouding van de Waddenzee in het bijzonder over het Nederlandse deel, of de afname van de gewone zeehond een rol speelt bij een eventuele plaatsing op de lijst van bedreigd

werelderfgoed? En of er een missie komt en op wiens initiatief? Kan de minister dit per brief voor het einde van het jaar met de Kamer delen?

De rapportage van Unesco is beschikbaar. De Unesco status van de Waddenzee deelt Nederland met Duitsland en Denemarken. Unesco spreekt in deze rapportage haar zorgen uit over ontwikkelingen in en rond de Waddenzee. Unesco wil een zogenaamde reactieve monitoring missie sturen om zelf te kijken hoe het met de Waddenzee gaat. Er is nog geen sprake van plaatsing op de lijst van bedreigd werelderfgoed. Unesco is bezorgd over het effect van cumulatie van verschillende drukfactoren en klimaatverandering op de uitzonderlijke universele waarde (OUV). De oorzaak van de afname van de gewone zeehond is nog niet bekend en speelt voor zover bekend geen rol bij het besluit om een missie te sturen naar de Waddenzee. Naar verwachting zal de missie na de zomer worden gepland. Hier zijn we nog in overleg met Unesco samen met Duitsland en Denemarken.

Groep Markuszower

Is er wel een plan B voor het stikstofpakket? Wat als de berekening van het PBL klopt en dat al deze vergaande maatregelen toch niet voldoende zijn?

Het PBL is in de reflectie uitgegaan van de maatregelen zover die in juni waren uitgewerkt. PBL zegt ook dat wanneer maatregelen op het vlak van zonering en veldemissies concreter zijn uitgewerkt en ze daarmee kunnen rekenen, de doelen waarschijnlijk wel gehaald worden. Het kabinet heeft deze maatregelen inmiddels verder geconcretiseerd, en zal de aanbevelingen van het PBL ook benutten bij de vervolgstappen. Zodoende heeft het kabinet er vertrouwen in dat met dit pakket de doelen gehaald gaan worden. In mijn brieven over het pakket ben ik ook uitgebreid ingegaan op de borging en wijzen van bijsturing van de aanpak, op het moment dat doelen toch niet gehaald dreigen te worden. Op deze manier is doelbereik geborgd en wordt vergunningverlening per gebied mogelijk.

Wil de minister toezeggen dat de generieke korting niet toegepast hoeft te worden?

Het PBL stelt dat de sectorale emissiedoelen met het pakket binnen bereik komen. Ik ga er daarom vanuit dat het emissiedoel voor 2035 tijdig wordt gehaald, en dat het niet nodig zal zijn om een borgingsinstrument voor het emissiedoel van 2035 voor de landbouw in te hoeven zetten. Voor de juridische borging en zekerheid van doelbereik is een effectief borgingsmechanisme cruciaal. Het kabinet legt daarom – als stok achter de deur – de mogelijkheid van een korting op productierechten vast in de wet. Als het emissiedoel niet tijdig wordt bereikt, is de beoogde emissiereductie hiermee alsnog verzekerd. Alles is erop gericht om te zorgen dat een generieke korting niet toegepast hoeft te worden.

Kan de minister toelichten of de grootte van de zoneringen nu definitief vast of is die onbeperkt op te rekken?

Ik heb afgelopen zomer een beleidsvoornemen kenbaar gemaakt voor zones van 500 of 1000 meter. Deze keuze is gemaakt op basis van een afweging tussen het aantal boeren dat met dit beleid wordt geconfronteerd, en de zwaarte van de maatregelen die nodig

zijn om vanuit de zone de nodige bijdrage te leveren aan systeemherstel. Via de AMvB zonering deze breedtes, en de gebieden waaromheen de zones liggen, vastgelegd. Het ontwerp daarvan wordt nog in de internetconsultatie gebracht en bij het parlement voorgehangen. De AMvB bevat ook maatwerk opties voor provincies, bijvoorbeeld op de detailbegrenzing langs percelen en landschappelijke structuren. Ook kan een provincie met een gebiedseigen aanpak ter vervanging van de rijksregels mogelijk tot een andere afmeting van de zone komen, waarmee eenzelfde bijdrage wordt geleverd aan vergunningverlening en natuurherstel.

Waarom wacht de minister niet op de herziening van de vogel en Habitatrichtlijn vanuit de EU? Dat kan een uitweg bieden uit de huidige stikstof greep zonder dat we nu alle voorliggende verregaande maatregelen hoeven in te voeren.

De uitkomsten van de VHR-stresstest zijn er nog niet. Deze zijn voorzien voor december dit jaar. Afstel of uitstel van maatregelen of ondersteuning is geen oplossing voor boeren, bouwers en ondernemers die vooruit willen. Afstel is ook geen oplossing voor de natuur. Ik zet me daarom onverminderd in om de aanpak Landbouw, Natuur en Stikstof verder uit te werken.

Lid Keijzer

Kan de minister met een technische oplossing komen die betaalbaar is voor boerenbedrijven die last ervaren van de constant veranderende regels? Kan hiervoor een deel van het geld van het nationaal agentschap voor disruptieve innovatie gebruikt worden voor de DARPA-methode aan de Universiteit Wageningen?

Het Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie (NADI) is een nieuw instrument van het ministerie van EZK, daar staat ook budget op de begroting voor beschikbaar. Mijn collega van EZK gaat over de besteding van die middelen.

Heeft de minister de mondiale hogere uitstoot ook meegenomen als de vleesproductie terecht komt in andere landen?

Als kabinet hebben we een samenhangende aanpak ontworpen voor in de eerste plaats natuurverbetering, stikstofreductie, een toekomstbestendige landbouw en het lostrekken van de vergunningverlening. Daarbij is zoveel mogelijk de synergie gezocht met andere doelen, waaronder het terugdringen van de broeikasgasuitstoot uit de landbouw in Nederland. Terugdringen van buitenlandse uitstoot vormt geen onderdeel van de plannen. Het PBL becijfert een significante bijdrage aan de klimaatopgave van de landbouw in Nederland. In de PBL-reflectie is niet ingegaan op eventuele veranderingen als gevolg van het pakket in de broeikasgasuitstoot in het buitenland.

Kan de minister uitleggen hoe hij voorkomt dat zijn eigen stikstof beleid de schaalvergroting versnelt?

Schaalvergroting is een trend die we in de afgelopen decennia in de landbouw hebben gezien. Het kabinet wil dat ook kleinere familiebedrijven de noodzakelijke stappen kunnen zetten. Daarom is het van belang om voldoende ondersteuning te bieden. Bij het inrichten van het ondersteuningspakket houd ik daar rekening mee. Dit zal bijdragen

aan de economische haalbaarheid van de noodzakelijke maatregelen voor familiebedrijven.

Bedrijven boven de 2,6 GVE p/h norm liggen voor tweederde in Noord-Brabant, Gelderland en Overijssel. Wil de minister per regio laten zien hoeveel bedrijven extra dreigen te stoppen, hoeveel werkgelegenheid dat raakt en wat er gebeurt met het natuurbeheer dat die boeren nu doen?
Met de GVE/hectare-norm wordt een grondgebonden melkveehouderij nagestreefd, waarbij een relatie wordt gelegd tussen het aantal melkkoeien en de hoeveelheid grond in een gebied. Het klopt dat de norm daarmee vooral een effect zal hebben in gebieden met veel melkvee. In deze gebieden zal de norm de concentratie van melkvee verminderen. De precieze effecten en de economische gevolgen van het voorstel van grondgebondenheid worden op dit moment in kaart gebracht door Wageningen Social en Economic Research. Uit deze analyse moet onder andere blijken wat de precieze bijdrage van grondgebondenheid is aan doelbereik, waar dit effect heeft en wat de impact is op de melkveehouderij.

Wie gaat straks het natuurbeheer doen, vraag ik de minister, als 40 procent van de boeren weg is? Is hij het eens dat dit gebiedsgericht moet worden aangepakt?

Boeren zijn juist cruciaal voor het beheren van zowel natuur als het landschap. Het beleid is er dan ook op gericht dat boeren dit volwaardig, financieel rendabele manier kunnen doen op een wijze die past bij de draagkracht van de natuur. Dat draagt bij aan een robuuste natuur en zo komt ook vergunningverlening weer op gang. Op deze wijze blijft een boerenonderneming economisch gezond en dat leidt mijns inziens tot een blijvend boerenbestand.

Ik ben het eens met het lid Keijzer dat we per gebied moeten kijken wat nodig is. Natuurdoelanalyses zijn daarbij belangrijk om te zien welke drukfactoren er spelen en welke maatregelen er nodig zijn

In Zuid-Holland ligt er een vergunning voor vossen beheer, kan de minister vertellen hoe het in provincies is gesteld?

Alle provincies stellen een faunabeheerplan op en kunnen daarin aangeven hoe ze soorten beheren, inclusief de vos. Predatie is erkend als een probleem en de optimalisatie van het predatiebeheer is in verband met de inbreukprocedure aan de Europese Commissie als maatregel voorgedragen.

Ik heb in het afgelopen jaar een interprovinciaal netwerk opgericht waarin collectieven successen zoals vergunningen die stand houden delen. Verder stellen wij een kennisagenda op om de kennishiaten die voor effectief beheer van hoofdpredatoren, waaronder de vos, noodzakelijk is. Deze zal in het eerste kwartaal van 2027 beschikbaar zijn. In het afsprakenkader zijn verder afspraken gemaakt om landelijk de predatieproblematiek aan te pakken met een landelijk overleg predatie.

Vissers waarschuwen dat de Europese voorstellen verder gaan met extra camera's bij de vrieslijn en de verpakkingsband en dat ze opnieuw moeten investeren. Wil de staatssecretaris

er op aandringen in Brussel dat vissers hun bestaande systeem kunnen gebruiken en er geïnvesteerd wordt in AI zodat mensen niet de hele dag een camera op zich hebben?

Momenteel lopen de gesprekken over de vereisten van de camerasystemen die voor een deel van de vloot per 10 januari 2028 verplicht zullen worden gesteld vanuit de herziene Europese controleverordening. Bij deze onderhandelingen zet ik me in voor uitvoerbare, handhaafbare en proportionele controlemaatregelen die zo goed mogelijk aansluiten op de Nederlandse situatie. Het gebruik van AI is onderdeel van de lopende discussie. Wat betreft de vereisten voor camerasystemen aan boord is mijn inzet erop gericht dat deze zoveel mogelijk aansluiten bij de bestaande camerasystemen die vanuit Britse wetgeving al verplicht zijn op bepaalde Nederlandse vaartuigen. Hiermee wil ik voorkomen dat er aanvullende investeringen gedaan moeten worden. De komende tijd zal ik me hiervoor blijven inzetten tijdens de gesprekken in Brussel.

Kan het kabinet in gaan hoe de NADI kan worden ingezet, bijvoorbeeld bij het werken aan universiteiten voor een geslaagd bedrijfsmodel dat bijvoorbeeld toeziet op het diervriendelijk aan boord halen en slachten van schol en tarbot? Hoeveel geld wordt er hiervoor uitgetrokken om samen met Nederlandse machinebouwers door te ontwikkelen de te testen aan boord te krijgen? Hoeveel geld is daarvoor beschikbaar?

Het Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie (NADI) is een nieuw instrument van het ministerie van EZK, het budget staat ook daar op de begroting. Over de besteding van de middelen gaat mijn collega van EZK. Met mijn collega van EZK ben ik als staatssecretaris van LVVN aan het onderzoeken, mede ter voorbereiding van de Agrifood Innovatieagenda, voor welke LVVN-vraagstukken het NADI een interessant instrument kan zijn. Het NADI is bedoeld voor baanbrekende, risicovolle innovaties die de wereld echt kunnen veranderen, denk aan innovaties zoals het internet of GPS.

Welke concrete inzet pleegt de minister om de beknellende regels van de VHR te veranderen? Gaan we het verjaagverbod schrappen? Gaan we Natura 2000-gebieden schrappen? Gaan we het compensatiegebod wijzigen?

De mogelijke herziening zal gebaseerd zijn op de uitkomsten van de VHR stresstest. Deze uitkomsten zijn er nu nog niet, ze worden in december dit jaar verwacht. Het kabinet neemt de uitkomsten van de stresstest en de appreciatie daarvan mee bij de voorbereiding van de Nederlandse inbreng in de door de Europese Commissie aangekondigde evaluatie van de VHR. Hoe de reikwijdte hiervan is en de precieze invulling eruit zal zien, is op dit moment nog niet duidelijk. Naar verwachting komt de Commissie op zijn vroegst in Q3 van 2027 met deze evaluatie. Het Nederlandse kabinet streeft ernaar de doelstellingen van de VHR op effectieve wijzen te realiseren, met zo min mogelijk administratieve lasten.

Welke onomkeerbare besluiten t.a.v. de verkoop van grond voor transitie agrarisch naar natuur kunnen wachten? Zegt de minister toe zijn aanpak aan te passen als Europa meer ruimte biedt voor vergunningen voor boeren?

Afstel of uitstel van maatregelen of ondersteuning is geen oplossing voor boeren, bouwers en ondernemers die vooruit willen en biedt tevens geen oplossing voor de natuur. Er is daarom onverminderde urgentie om de aanpak Landbouw, Natuur en

Stikstof verder uit te werken. Het kabinet volgt de Europese ontwikkelingen nauwlettend en zal als zij raken aan het Nederlandse stikstofpakket de uitkomsten betrekken bij de aanpak.